

COMMISSIE VAN DE EUROPESE GEMEENSCHAPPEN

Brussel, 29.11.1995
COM(95) 590 def.

Witboek over onderwijs en opleiding

ONDERWIJZEN EN LEREN

NAAR EEN COGNITIEVE SAMENLEVING

WOORD VOORAF

Het doel van dit Witboek is een analyse te geven en voorstellen te doen voor acties op het niveau van de Europese Unie inzake onderwijs en opleiding. Het ligt in het verlengde van het Witboek "Groeï, concurrentievermogen en werkgelegenheid", waarin is gewezen op het belang voor Europa van immateriële investeringen, in het bijzonder in onderwijs en onderzoek. Deze investering in intelligentie speelt immers een essentiële rol voor de werkgelegenheid, het concurrentievermogen en de samenhang van onze maatschappijen. Aan de presentatie van dit Witboek is met het oog op de Europese Raad van Madrid herinnerd in de conclusies van de Europese Raad van Cannes, die erop gewezen heeft dat **"het beleid inzake opleiding en leerlingwezen, essentieel voor het vergroten van de werkgelegenheid en het concurrentievermogen, moet worden versterkt, met name op het punt van bijscholing"**.

Er zij aan herinnerd dat de artikelen 126 en 127 van het Verdrag van Maastricht respectievelijk bepalen dat *"de Gemeenschap bijdraagt tot de ontwikkeling van onderwijs van hoog gehalte door samenwerking tussen de Lid-Staten aan te moedigen en zo nodig door hun activiteiten te ondersteunen en aan te vullen"* en dat *"de Gemeenschap inzake beroepsopleiding een beleid ten uitvoer legt waardoor de activiteiten van de Lid-Staten worden versterkt en aangevuld"*.

Deze artikelen vormen het kader voor de discussie die de Commissie in 1996 met de presentatie van dit Witboek op gang wil brengen; het Parlement en de Raad hebben besloten dit jaar uit te roepen tot het Europees jaar voor levenslang leren.

Na een beschrijving van de doelstellingen en een analyse van de in aanmerking te nemen ontwikkelingen maakt dit Witboek, conform het subsidiariteitsbeginsel, onderscheid tussen de op het niveau van de Lid-Staten te organiseren acties en de op communautair niveau ten uitvoer te leggen steunmaatregelen. Van de vanaf 1996 op Europees niveau ten uitvoer te leggen maatregelen hebben de belangrijkste als doel:

- de verwerving van nieuwe kennis te stimuleren;
- school en onderneming dichter tot elkaar te brengen;
- uitsluiting te bestrijden;
- ervoor te zorgen dat iedereen drie Europese talen beheerst;
- een gelijke behandeling van materiële investeringen en investeringen in opleiding te waarborgen.

INHOUD

INLEIDING	1
DEEL I: WAAR HET OM GAAT	5
I. De drie revoluties	5
A. <i>De informatiemaatschappij</i>	6
B. <i>De mondialisering</i>	7
C. <i>De wetenschappelijke en technische beschaving</i>	8
II. Een eerste antwoord toegespitst op de algemene ontwikkeling	9
A. <i>Het vatten van de betekenis der dingen</i>	10
B. <i>Begrip en creativiteit</i>	11
C. <i>Oordelen en beslissen</i>	12
III. Een tweede antwoord: de ontwikkeling van de beroepsbekwaamheid	12
A. <i>Wat zijn de vereiste vaardigheden?</i>	13
B. <i>Hoe kan beroepsbekwaamheid worden verworven?</i>	14
IV. Wegen van de toekomst	22
A. <i>Het einde van de beginseldebatten</i>	23
B. <i>De centrale kwestie: naar een grotere flexibiliteit</i>	23
C. <i>De antwoorden van de Lid-Staten</i>	24
D. <i>Nieuwe ontwikkelingen</i>	26

DEEL II: DE OPBOUW VAN EEN COGNITIEVE SAMENLEVING	29
I. Eerste algemene doelstelling: "De verwerving van nieuwe kennis aanmoedigen"	33
A. <i>De erkenning van vaardigheden</i>	33
B. <i>Mobiliteit</i>	34
C. <i>Educatieve multimediasoftware</i>	35
II. Tweede algemene doelstelling: "School en onderneming nader tot elkaar brengen"	37
A. <i>Het leerlingwezen</i>	38
B. <i>De beroepsopleiding</i>	39
III. Derde algemene doelstelling: "Uitsluiting bestrijden"	41
A. <i>Tweedekans-scholen</i>	41
B. <i>Het Europees vrijwilligerswerk</i>	43
IV. Vierde algemene doelstelling: "Beheersing van drie communautaire talen"	45
V. Vijfde algemene doelstelling: "Gelijke behandeling van materiële investeringen en investeringen in opleiding"	48
Algemene conclusies	51
Bijlage 1 – Enkele gegevens en cijfers	53
Bijlage 2 – Voorbeelden van communautaire programma's op onderwijs- en opleidingsgebied	56
Bijlage 3 – De onderwijswereld van Alyat Hanoar	62
Bijlage 4 – Het experiment met de "accelerated schools" in de Verenigde Staten	64

INLEIDING

Een groot deel van de inspanningen om de werkloosheid in Europa in te dammen blijken sinds een aantal jaren vergeefs te zijn geweest. De in perioden van een sterkere economische groei gecreëerde banen hebben deze tendens op lange termijn niet kunnen keren: de langdurige werkloosheid blijft toenemen en uitsluiting, in het bijzonder onder de jongeren, is het grootste probleem van onze maatschappij aan het worden.

Onderwijs en opleiding zijn een laatste uitweg voor het werkgelegenheidsprobleem. Het is vreemd dat zij pas zo laat in de belangstelling komen te staan, dat er een economische teruggang nodig was om die belangstelling op te wekken. Er kan evenwel niet van onderwijs en opleiding worden verwacht dat zij deze leemte alleen gaan vullen: zij kunnen het werkloosheidsprobleem, en met name het probleem van het concurrentievermogen van de industrie en dienstverlening vanzelfsprekend niet alleen oplossen. En ook al heeft het Verdrag betreffende de Europese Unie de Gemeenschap op dit gebied bevoegdheden gegeven, het bepaalt uitdrukkelijk dat Europa de acties van de Lid-Staten slechts mag ondersteunen en aanvullen.

Niettemin hebben de Europese landen thans geen keuze meer. Om hun vooraanstaande positie in de wereld te behouden, moeten zij na de vooruitgang die zij hebben geboekt bij de economische integratie, nu meer in kennis en bekwaamheid gaan investeren.

De Commissie heeft het algemene kader van haar analyse in het op initiatief van Jacques Delors opgestelde Witboek "Groei, concurrentievermogen en werkgelegenheid" vastgesteld. Zij heeft erop gewezen dat de ontwikkeling van onderwijs en opleiding een van de voorwaarden voor een nieuw groeimodel met meer werkgelegenheid is.

De Europese Raad heeft dit beleidsvoornemen bevestigd in de in december 1994 in Essen goedgekeurde conclusies. In juni 1995 in Cannes heeft hij deze conclusies opnieuw bevestigd, zich daarbij baserend op het verslag van de Adviesgroep voor het concurrentievermogen.

Het doel is tweeledig: om te beginnen moet onmiddellijk in de huidige onderwijs- en opleidingsbehoeften worden voorzien, en vervolgens moet de toekomst worden voorbereid en moet een **algemeen perspectief** worden geschetst waarin de Lid-Staten en de Europese Unie elk binnen hun eigen bevoegdheidssfeer kunnen investeren.

De communautaire bemoeienis met onderwijs en opleiding sedert de jaren '60 heeft reeds aanmerkelijke resultaten opgeleverd op het stuk van samenwerking, uitwisseling van ervaringen, steun voor innovatie en vervaardiging van opleidingsprodukten en -materiaal. Zij heeft ook een doorslaggevende impuls gegeven aan de Europese mobiliteit van studenten en personen in opleiding. Ten slotte heeft zij bijgedragen tot de bevordering van het leren van de communautaire talen en de ontwikkeling van de communicatie tussen de Europese burgers (zie bijlage 2).

In dit Witboek wordt bewust uitgegaan van de situatie van de jonge of volwassen Europese burger, die zich genoodzaakt ziet zich aan te passen aan nieuwe toegangsvoorwaarden van de arbeidsmarkt en aan de zich wijzigende arbeid. Dit geldt voor alle sociale groepen, beroepen en ambachten.

De mondialisering van het handelsverkeer, de algemene verbreiding van de technologieën en in het bijzonder de opkomst van de informatiemaatschappij hebben de toegang tot informatie en kennis vergemakkelijkt. Tegelijkertijd leiden al deze verschijnselen echter tot een wijziging van de verworven vaardigheden en de arbeidssystemen. Deze ontwikkeling heeft eenieders onzekerheid vergroot. Voor sommigen heeft zij zelfs onduidelijke situaties van uitsluiting teweeggebracht.

Thans is duidelijk geworden dat de nieuwe mogelijkheden voor het individu, alsook dit klimaat van onzekerheid, van iedereen een aanpassing vergen, met name om de eigen kwalificatie zelf op te bouwen door links en rechts verworven basiskennis tot een geheel samen te voegen. **De samenleving van de toekomst zal dus een cognitieve samenleving zijn.** Vandaar de centrale rol van de onderwijssystemen – en dus in de eerste plaats van de onderwijsgevers – en alle opleidingsactoren, in het bijzonder de sociale partners, in de uitoefening van hun verantwoordelijkheden, ook via collectieve onderhandelingen. De actieve betrokkenheid van de sociale partners bij deze ontwikkeling is des te belangrijker omdat zij bepalend is voor de toekomst van het arbeidsbestel.

Onderwijs en opleiding zijn meer dan ooit de belangrijkste vectoren van identificatie, het besef deel uit te maken van de samenleving, sociale emancipatie en persoonlijke ontplooiing. Dank zij onderwijs en opleiding, verworven in het institutionele onderwijssysteem, de onderneming of langs niet-officiële weg, heeft het individu zijn toekomst in handen en is zijn ontplooiing gewaarborgd.

Onderwijs en opleiding zijn altijd bepalende factoren geweest voor gelijke kansen. De onderwijsstelsels hebben reeds een belangrijke rol gespeeld in de emancipatie en vervolgens in de verbetering van de maatschappelijke positie en de beroepskansen van de vrouw. Het onderwijs kan en moet nog meer bijdragen tot de noodzakelijke gelijkheid tussen vrouwen en mannen.

Door te investeren in het immateriële en de menselijke hulpbronnen op te waarderen zal het algemene concurrentievermogen toenemen, de werkgelegenheid worden verruimd en de sociale verworvenheden bewaard. De te verwerven vaardigheden en de beheersing van fundamentele kennis zullen de individuen meer en meer ten opzichte van elkaar situeren in de sociale verhoudingen.

De plaats die **elk individu in de ruimte van de kennis en de bekwaamheid** inneemt, zal derhalve beslissend zijn. Deze relatieve positie, die met **"cognitieve verhouding"** kan worden omschreven, zal onze samenlevingen hoe langer hoe meer gaan ordenen.

Vernieuwing en innovatie zullen afhangen van het verband tussen de door onderzoek voortgebrachte kennis en de overdracht daarvan via onderwijs en opleiding. Communicatie is hierbij ten slotte onontbeerlijk, zowel voor de ontwikkeling van ideeën als voor de verspreiding ervan.

De toekomst van de Europese Unie en haar uitstraling zullen in grote mate het resultaat zijn van haar vermogen om de ontwikkeling in de richting van de cognitieve samenleving te begeleiden. Het doel is er een rechtvaardige en progressieve samenleving van te maken, gebaseerd op culturele rijkdom en diversiteit. Er moeten omstandigheden worden gecreëerd waarin men gedurende zijn hele leven behoefte aan onderwijs en opleiding gevoelt, en diverse vormen van kennis moeten permanent en algemeen toegankelijk worden gemaakt. Het door ieder bereikte bekwaamheidsniveau moet tot **een**

meetinstrument voor de individuele prestatie worden gemaakt, waarvan de definitie en het gebruik de gelijke rechten van de werknemers zo veel mogelijk waarborgen.

Niet iedereen kan in zijn beroepsleven op dezelfde wijze evolueren. Onafhankelijk van het sociaal milieu en het basisonderwijs moet iedereen alle gelegenheden te baat kunnen nemen om zijn plaats in de samenleving te verbeteren en zich verder te ontplooien. Dit geldt met name voor de meest kansarmen, die niet op hun gezin of sociaal milieu kunnen terugvallen om een schoolopleiding te kunnen volgen. Zij moeten over inhaal mogelijkheden beschikken en toegang krijgen tot nieuwe vormen van kennis waarmee zij vervolgens hun capaciteiten beter tot hun recht kunnen laten komen.

Gezien de diversiteit van de nationale situaties en de ontoereikendheid van globale oplossingen op dit gebied, is het geenszins de bedoeling een model voor te stellen. Dit zou trouwens gedoemd zijn te mislukken, gezien de centrale rol van de individuele bijdrage tot de opbouw van een cognitieve samenleving en de sociale en culturele diversiteit van de Lid-Staten. Het doel van dit Witboek is de weg naar deze nieuwe samenleving aan te geven en na te gaan wat de Europese Unie op het gebied van onderwijs en opleiding kan doen. Het gaat om voorstellen, richtsnoeren en doelstellingen ter ondersteuning van en als aanvulling op het onderwijs- en opleidingsbeleid in de diverse Lid-Staten, dat in de eerste plaats en hoofdzakelijk onder de bevoegdheid van de nationale, regionale en lokale overheid valt. Het gaat er niet om gemeenschappelijke regels op te leggen, doch op basis van een brede discussie convergentiepunten bloot te leggen en middelen vrij te maken die evenredig zijn aan het te bereiken doel.

Ondanks de diversiteit van de onderwijssystemen bestaat er wel degelijk een Europese aanpak op het gebied van onderwijs, gebaseerd op gemeenschappelijke historische wortels: dit verklaart bijvoorbeeld het succes van de samenwerking tussen de instellingen voor hoger onderwijs, in het bijzonder met het ERASMUS-programma, dat de mobiliteit van 500.000 jonge studenten mogelijk heeft gemaakt.

Met de mondialisering van de economie, de verspreiding van nieuwe technologieën en het risico van een culturele uniformisering is Europa meer dan ooit een geschikt niveau voor beraad en actie. De gevolgen van het vrije verkeer van personen en ideeën zullen dit in de toekomst zeker bevestigen en de nationale onderwijs- en opleidingssystemen zullen genoodzaakt zijn rekening te houden met de Europese dimensie.

De beschouwing van onderwijs en opleiding in relatie tot de werkgelegenheid betekent niet dat zij worden gereduceerd tot een aanbod van kwalificaties. De belangrijkste functie van onderwijs en opleiding is de sociale integratie en de persoonlijke ontwikkeling door het delen van gemeenschappelijke waarden, de overdracht van een cultureel erfgoed en het verwerven van autonomie.

Deze essentiële functie komt echter in het gedrang wanneer niet tegelijk uitzicht op werk geboden wordt. Alle gezinnen, alle jongeren die een initiële opleiding volgen, alle actieve personen zijn zich tegenwoordig bewust van de verwoestende gevolgen van de werkloosheid, zowel uit persoonlijk als sociaal oogpunt. Het onderwijs kan zijn rol van sociale integratie het best vervullen door te trachten een overtuigend antwoord te geven op deze angst voor werkloosheid. Een Europese samenleving die haar kinderen burgerschap wil bijbrengen zonder dat dit onderwijs hun uitzicht op werk biedt, dreigt haar grondslagen op losse schroeven te zetten.

In het licht van de werkloosheid en de ingrijpende technische veranderingen gaat de behoefte aan opleiding het kader van het initiële onderwijs te buiten. Van de werknemer wordt verwacht dat hij zich permanent aanpast door zijn technische en vakkennis, gebaseerd op een solide algemene ontwikkeling, te vernieuwen.

Dit Witboek stelt dat deze drie verplichtingen, namelijk sociale inpassing, ontwikkeling van beroepsvaardigheden en persoonlijke ontplooiing, in de moderne samenleving niet onverenigbaar zijn, niet tegenover elkaar mogen worden gesteld, doch integendeel nauw aan elkaar moeten worden gekoppeld. De rijkdom van Europa op wetenschappelijk en cultureel gebied en de kracht van zijn ondernemingen en instellingen moeten zowel een overdracht van fundamentele waarden als een voorbereiding op werk mogelijk maken. Hiertoe dient de Europese samenleving de grote tendensen van haar eigen ontwikkeling juist te interpreteren.

Uitgaande van deze constatering behandelt het Witboek achtereenvolgens:

- de betekenis van onderwijs en opleiding voor Europa, in het licht van de huidige technologische en economische veranderingen;
- voorstellen voor acties rond doelstellingen die de ontwikkeling van onderwijs en opleiding van een hoog gehalte beogen.

DEEL I: WAAR HET OM GAAT

Aan het eind van deze eeuw zijn er diverse oorzaken aan te wijzen voor de verandering van de samenleving die allemaal in meerdere of mindere mate gevolgen hebben gehad voor onze onderwijs- en opleidingssystemen. De demografische ontwikkeling heeft de levensduur verhoogd en tevens de leeftijdsopbouw grondig gewijzigd, waardoor een grotere behoefte aan levenslang leren is ontstaan. De aanzienlijke toename van het aantal werkende vrouwen bijvoorbeeld heeft de traditionele rol van het gezin en de school in de opvoeding van kinderen gewijzigd. De technologische vernieuwingen zijn op alle gebieden toegenomen en hebben nieuwe behoeften inzake kennis gecreëerd. Het consumptiepatroon is veranderd, evenals de levensstijl. Men is zich tevens bewust geworden van de milieuproblemen en het gebruik van de natuurlijke hulpbronnen, hetgeen zowel doorwerkt in onze onderwijs- en opleidingssystemen als in onze industriële activiteiten.

Er doen zich echter **drie** meer transversale **revoluties** voor die de context van de economische activiteit en het functioneren van onze maatschappijen ingrijpend en blijvend wijzigen. Bedoeld zijn de opkomst van de informatiemaatschappij, de wetenschappelijke en technische beschaving en de mondialisering van de economie. Deze drie revoluties spelen een rol in de ontwikkeling naar een cognitieve samenleving. Zij kunnen weliswaar risico's inhouden, doch bieden ook kansen die moeten worden aangegrepen.

De opbouw van een dergelijke samenleving zal afhangen van het vermogen om **te reageren** op de gevolgen van deze revoluties, enerzijds op het gebied van de **algemene ontwikkeling** en anderzijds met het oog op de ontwikkeling van de **beroepsbekwaamheid**.

Verder hangt zij ook af van de wijze waarop de onderwijs- en opleidingsactoren en -instellingen de in de Lid-Staten ingezette ontwikkeling zullen weten te continueren.

I. De drie revoluties

Net als de rest van de wereld wordt Europa geconfronteerd met de gevolgen van de massale verspreiding van de informatietechnologieën, met de druk van de wereldmarkt en met een versnelde wetenschappelijke en technische vernieuwing. Deze uitdagingen dragen vooruitgang in zich: zij brengen het individu nog meer met de anderen in contact.

De confrontatie met de technologische en economische universaliteit vindt plaats in een context waarin de werkloosheid in Europa hoger is dan in andere delen van de wereld. Het verschijnsel uitsluiting heeft zijn intrede gedaan. Hierdoor zijn sommigen gaan denken dat de technologie thans een intrinsieke en definitieve beperking is voor de groei van de werkgelegenheid. Anderen menen dat het niveau van sociale bescherming in de zwaarst getroffen landen tot vaste kosten heeft geleid die opnieuw ter discussie moeten worden gesteld. Ten slotte heeft deze situatie bij sommigen nationalistische gevoelens wakker gemaakt, die kunnen worden gezien als een teken van onvermogen om een nieuw maatschappijmodel uit te denken en op te bouwen.

Dit Witboek gaat uit van de gedachte dat de **Europese samenleving een overgangsfase is binnengegaan naar een nieuwe maatschappijvorm, die bestendiger zal blijken dan de conjuncturele aspecten van de huidige situatie doen vermoeden.**

A. *De informatiemaatschappij*

Zoals het verslag over "Europa en de wereldwijde industriële revolutie" van de groep van prominenten onder voorzitterschap van M. Bangemann (mei 1994), heeft benadrukt, *"brengt de informatie- en telecommunicatietechnologie over de hele wereld een nieuwe industriële revolutie teweeg, die nu al even betekenisvol en ingrijpend is als de vroegere"*.

Het is onvermijdelijk dat deze revolutie, evenals de vorige, gevolgen heeft voor de werkgelegenheid.

In feite is niet bewezen dat door de nieuwe technologie de werkgelegenheid daalt. Bepaalde technologisch zeer geavanceerde landen hebben rond de nieuwe activiteiten op informatiegebied een aantal banen weten te scheppen dat vergelijkbaar is met en in sommige gevallen zelfs hoger is dan het aantal verloren gegane banen in de andere activiteiten.

Vast staat daarentegen dat de informatietechnologieën de aard van het werk en de organisatie van de produktie hebben veranderd. Deze veranderingen zijn de Europese samenleving ingrijpend aan het wijzigen.

De massaproductie maakt plaats voor een meer gedifferentieerde produktie. Lange tijd gold vaste arbeid in loondienst, dat wil zeggen voltijds en voor onbepaalde tijd, als alleenzaligmakend, maar daarin schijnt verandering te komen. De produktieverhoudingen en de arbeidsvoorwaarden veranderen. De organisatie van de onderneming vertoont een tendens tot meer flexibiliteit en decentralisatie. Het streven naar soepelheid, de ontwikkeling van samenwerking in netwerken, de frequentere uitbesteding van werk en de ontwikkeling van groepswork zijn enkele gevolgen van de doorbraak van de informatietechnologieën.

Thans dragen de informatietechnologieën bij tot de verdwijning van repetitief en routinewerk, dat door automatische machines kan worden gecodeerd en geprogrammeerd. Het werk zal steeds meer taken omvatten waarvoor initiatief en aanpassing vereist zijn.

Enerzijds vergemakkelijken de informatietechnologieën de decentralisatie van taken, anderzijds coördineren zij deze in interactieve real-time communicatienetwerken, die zowel intercontinentaal als tussen kantoren van een zelfde verdieping werken. Hierdoor kan de individuele werknemer zijn werkzaamheden zelfstandiger organiseren, maar ontstaat een minder goed beeld van het algemeen kader waarbinnen deze plaatsvinden. Het gevolg van de nieuwe technologieën is tweeledig: enerzijds vergroten zij de rol van de menselijke factor in het produktieproces aanmerkelijk, doch anderzijds maken zij de werknemer kwetsbaarder voor de veranderingen van de arbeidsorganisatie omdat hij louter een individu is geworden, dat geconfronteerd wordt met een complex netwerk.

De informatietechnologieën dringen massaal door, zowel in de activiteiten op het gebied van de produktie als op het gebied van onderwijs en opleiding. In die zin brengen zij "leermethoden" en "produktiemethoden" dicht bij elkaar. Uit het oogpunt van de vaardigheden waarop een beroep wordt gedaan, worden werksituaties en leersituaties verwant of zelfs identiek.

Deze verandering, die samenhangt met de informatietechnologieën, heeft algemenere economische en sociale gevolgen. De opkomst van flexibele produktiemethoden is

gepaard gegaan met de ontwikkeling van de zelfstandige individuele arbeid, van tertiaire activiteiten en van nieuwe, zogenaamde "kwalificerende" organisatievormen van de arbeid, decentralisatie van het beheer en glijdende werktijden.

Ten slotte doet de informatiemaatschappij de vraag rijzen of de inhoud van het onderwijs, naast de nieuwe technieken op het gebied van kennis, voor het individu een culturele verrijking of, integendeel, een culturele verarming teweeg zal brengen. Tot dusver is de aandacht vooral uitgegaan naar de mogelijkheden van de elektronische snelweg, de revolutie van de vrijwel rechtstreekse communicatie, via INTERNET bij voorbeeld, tussen ondernemingen, onderzoekers en academici. Daarnaast bestaat echter het gevaar dat de kwaliteit van met name de onderwijsprogramma's en de multimedia een cultuur van laag gehalte teweegbrengt, waarin het individu al zijn historische, geografische en culturele herkenningspunten kwijtraakt.

Daarom heeft de Commissie, met name tijdens de bijeenkomst van de Groep van 7 over de informatiemaatschappij (Brussel, maart 1995) zo nadrukkelijk gewezen op de noodzaak om de Europese productie van educatieve software te bevorderen. De informatiemaatschappij zal de onderwijsvormen veranderen door de te passieve relatie tussen leerkracht en leerling te vervangen door een nieuwe, a priori produktieve interactieve relatie. De verandering van de onderwijsvormen mag het probleem van de inhoud van het onderwijs echter niet naar de achtergrond dringen.

B. *De mondialisering*

De mondialisering van de economie, de tweede revolutie, komt tot uiting in een vrij verkeer zonder precedent van kapitaal, goederen en diensten.

Spoedig zal, sneller dan verwacht, een algemene en gedifferentieerde arbeidsmarkt ontstaan. Zo zullen grote bedrijven, doch ook kleine ondernemingen en zelfs vrije beroepen, telehavens gebruiken om in lage-lonenlanden werkzaamheden in real-time te laten uitvoeren.

In haar Witboek "Groeï, concurrentievermogen en werkgelegenheid" heeft de Commissie zich duidelijk uitgesproken voor openstelling voor de wereld en heeft zij er tevens op gewezen dat aan deze ontwikkeling een Europese dimensie gegeven moet worden. In het bijzonder heeft zij de nadruk gelegd op het belang van het behoud van het Europees sociaal model. **Door de mondialisering neemt de betekenis van Europa als interventieniveau dus alleen maar toe.** In een zich ontwikkelende en onzekere wereld is Europa een organisatiefactor. Dit is gebleken uit het handelsbeleid, de technische harmonisering van de milieubescherming en de solidariteit tussen regio's, maar ook uit de concrete vooruitgang die is geboekt op het gebied van onderwijs en opleiding, zoals met het ERASMUS-programma bij voorbeeld. **Nu moet Europa de burgers nog laten weten en laten merken dat het niet alleen voorschriften oplegt, doch ook aandacht heeft voor hun dagelijkse beslommeringen.**

De keuze voor openheid, die de ontwikkeling van het algemeen concurrentievermogen van onze economieën stimuleert, verhoogt het algemeen welzijn en maakt tegelijk de toewijzing van middelen op wereldvlak doeltreffender.

Het risico van een sociale breuk is reëel, met alle mogelijke negatieve en zelfs dramatische gevolgen van dien.

C. *De wetenschappelijke en technische beschaving*

De ontwikkeling van de wetenschappelijke kennis en de productie van technische voorwerpen, alsook de verspreiding ervan, gaan steeds sneller.

Er ontstaat een nieuw model voor de productie van kennis en know-how, dat een extreme specialisatie paart aan creativiteit. De industrie doet meer en meer een beroep op de wetenschap voor de ontwikkeling van nieuwe produkten (speciale legeringen voor sportartikelen, biologische procédés voor de milieu-industrie enz.). Het wetenschappelijk onderzoek moet de beschikking hebben over technisch zeer geavanceerde apparatuur (supercomputers, uiterst efficiënte communicatienetwerken, menselijk genoom enz.).

Doch in plaats van de vooruitgang toe te juichen, zoals in de vorige eeuw, **ziet de publieke opinie in de wetenschap en de technologische vooruitgang vaak een bedreiging.**

Het toenemend gevoel van onzekerheid is een belangrijk gegeven aan het eind van deze eeuw. En paradoxaal genoeg, ondanks de indrukwekkende vooruitgang van de wetenschap (vermindering van hongersnood en diverse ziekten, verlenging van de levensduur, maar ook snellere verplaatsingsmogelijkheden, enz.), ontstaat tegenover deze vooruitgang een angst, die herinnert aan de kloof tussen vooruitgang en collectief bewustzijn die reeds bestond bij de overgang van de middeleeuwen naar de renaissance.

De toenemende mediatisering, die van de wereld een vaak gewelddadig beeld geeft, versterkt deze gevoelens van onzekerheid.

Ten aanzien van deze crisis is een betere voorlichting noodzakelijk, doch niet meer toereikend. Aan dit irrationele klimaat kan een eind worden gemaakt door de verspreiding van kennis. Tot een aanvaarding van de wetenschappelijke en technische beschaving en een betere verbreiding van een innovatiecultuur komt het alleen wanneer men het verband aantoonst tussen wetenschap en menselijke vooruitgang en zich bewust is van de eigen beperkingen.

In diverse Europese landen wordt naar een antwoord gezocht op twee niveaus: het culturele en het ethische.

– De bevordering van de **wetenschappelijke en technische cultuur** is het voorwerp van aanhoudende zorg van de overheid. De activiteiten op nationaal niveau op dit gebied worden sinds 1993 uitgebreid en aangevuld met een echt Europese actie: de "Europese week van de wetenschappelijke cultuur", die in alle landen van de Unie steeds meer succes oogst. De belangrijkste rol is echter voor de school weggelegd. Uit de wetenschappelijke en technische informatie haalt men meer wanneer men een solide basis aan wetenschappelijke schoolkennis bezit.

– Het tweede niveau is dat van de **ethiek**. De ontwikkeling van de biotechnologie, het werken met intelligente machines, nieuwe voortplantingstechnieken, het bewustzijn van onze coëxistentie met andere biologische soorten en de milieubescherming zijn allemaal nieuwe problemen waarvoor Europa zich dient op te maken. Dit geldt ook voor de informatiemaatschappij. De "elektronische snelwegen", waartoe jongeren, en zelfs kinderen, steeds gemakkelijker toegang krijgen, dreigen te worden overstelpt met boodschappen die de menselijke waardigheid aantasten. Het probleem van de jeugdbescherming is duidelijk aan de orde. In het basisonderwijs en de opleiding van

onderzoekers moet rekening worden gehouden met deze dimensie van een ethiek van de verantwoordelijkheid.

In heel Europa, in alle Lid-Statens, ontstaat een steeds groter bewustzijn van deze drie revoluties en de gevolgen daarvan voor de industrie en de werkgelegenheid. Als nationaal voorbeeld kan het verslag van de Duitse bondsregering (Bundesministerium für Wirtschaft) over "de toekomst van de industriële lokatie Duitsland" van september 1993 worden genoemd. Op Europees niveau illustreren het Witboek "Groei, concurrentievermogen en werkgelegenheid" en de conclusies van de Europese Raad van Essen, herbevestigd in Cannes, deze bewustwording door de nadruk te leggen op het verband tussen concurrentievermogen, werkgelegenheid, onderwijs en opleiding.

De reacties op deze drie revoluties zijn van velerlei aard en maken ingrijpende veranderingen van de Europese samenleving nodig.

Aangezien het uiteindelijke doel van de opleiding de ontwikkeling van de zelfstandigheid van het individu en zijn beroepsbekwaamheid is, wordt opleiding de factor bij uitstek in deze veranderingen en ontwikkelingen. Daarom zijn de twee belangrijkste antwoorden in dit Witboek enerzijds een ieder **toegang tot algemene ontwikkeling** te verlenen en anderzijds **de beroepsbekwaamheid te ontwikkelen**.

II. Een eerste antwoord toegespitst op de algemene ontwikkeling

In een cognitieve samenleving moet het individu inzicht hebben in complexe situaties die op een niet te voorziene wijze evolueren, doch die hij dank zij de vooruitgang van de wetenschap beter zou moeten beheersen. Iedereen zal er worden geconfronteerd met een toenemende verscheidenheid aan fysieke objecten, sociale situaties, geografische of culturele achtergronden. Ten slotte zal hij te maken hebben met een overvloed aan fragmentarische en discontinue informatie die talloze malen gedeeltelijk wordt geïnterpreteerd en geanalyseerd.

In de Europese samenleving dreigt derhalve een kloof te ontstaan tussen degenen die kunnen interpreteren, degenen die slechts kunnen gebruiken, en degenen die worden gemarginaliseerd in een samenleving die hun bijstand verleent, met andere woorden, tussen diegenen die weten en diegenen die niet weten.

Voor de cognitieve samenleving gaat het erom de kloof tussen deze drie groepen te verkleinen en voor een uitbreiding en een ontwikkeling van het geheel aan menselijke hulpbronnen te zorgen.

Inzicht in de wereld is mogelijk, indien men de zin ervan kan onderkennen, de werking ervan kan begrijpen en er zijn weg kan vinden. Hier ligt de voornaamste functie van de school. Deze beschouwing is in het bijzonder van toepassing op de opbouw van Europa. Door jongeren algemene ontwikkeling bij te brengen, waardoor zij wegwijzen worden in de complexiteit ervan en ook de finaliteit en de historische dimensie ervan kunnen bespreken, legt de school de basis voor het Europees bewustzijn en burgerschap.

Zo is ook de vergroting van de algemene ontwikkeling, dat wil zeggen het vermogen om de betekenis der dingen te vatten en een oordeel te begrijpen en te geven, de belangrijkste factor in de aanpassing aan de ontwikkeling van de economie en van het werk. Het verslag van de Ronde Tafel van Europese industriëlen (februari 1995) heeft de nadruk

gelegd op de noodzaak van een veelzijdige opleiding die gebaseerd is op een uitgebreide kennis, de autonomie ontwikkelt en aanzet tot "leren levenslang te leren": de belangrijkste taak van het onderwijs is elk individu te helpen zijn gehele potentieel te ontwikkelen en een volwaardig mens te worden, en niet louter een werktuig voor de economie; de verwerving van kennis en vaardigheden moet samengaan met een ontwikkeling van het karakter, culturele openheid en een gevoel voor sociale verantwoordelijkheid.

Deze noodzakelijke solide en brede literaire, filosofische, wetenschappelijke, technische en praktische culturele basis betreft niet alleen de initiële opleiding. **Talrijke voorbeelden tonen aan dat de omscholing van weinig gekwalificeerde of door de taylorisering van het werk zeer gespecialiseerde werknemers de verwerving van een dergelijke basis veronderstelt als noodzakelijke overgang naar nieuwe technische vaardigheden.** De centra voor beroepsopleiding zien zich bij de omscholing van werknemers steeds meer genoopt opnieuw algemene ontwikkeling bij te brengen, alvorens een nieuw beroep te leren.

Overigens kan worden geconstateerd dat het bedrijfsleven en de onderwijsactoren het in toenemende mate eens zijn over het belang van een combinatie van algemeen onderwijs en gespecialiseerde opleidingen.

Meer in het algemeen zien we dat **algemene ontwikkeling weer aan betekenis wint als middel om inzicht te krijgen in de wereld buiten het onderwijs om.**

A. *Het vatten van de betekenis der dingen*

In de cognitieve, per definitie universele samenleving, is een sociale en culturele identiteit slechts ten dele overdraagbaar. Deze identiteit moet niet alleen worden gevormd door de school, die hier een onvervangbare taak blijft vervullen, maar ook door het individu zelf, door uit het collectieve geheugen te putten, door uiteenlopende informatie vanuit de wereld te assimileren via zijn onderdompeling in verschillende milieus, zoals het werk, de maatschappij, het gezin en de cultuur.

De toekomst van de Europese cultuur hangt af van haar vermogen jongeren te leren alles voortdurend in twijfel te trekken, zonder te raken aan de waarden van de mens. Dat is de grondslag van het burgerschap in een open, multiculturele en democratische Europese samenleving.

Vanuit dit oogpunt zij gewezen op **het belang van een toereikende wetenschappelijke cultuur** – die niet tot een wiskundige cultuur mag worden gereduceerd – **voor een goede werking van de democratie.** Onze democratieën werken volgens de regel van meerderheidsbesluiten voor belangrijke kwesties die, gezien hun complexiteit, meer en meer cultuur vereisen. Bedoeld zijn met name milieuproblemen of ethische vraagstukken. Deze kunnen slechts oordeelkundig worden opgelost indien wij jongeren met een zeker wetenschappelijk gezond verstand vormen. Thans worden besluiten op deze gebieden meestal op grond van subjectieve en emotionele criteria genomen, en ontbreekt het de meesten aan de nodige kennis om weloverwogen keuzes te maken. Het gaat er natuurlijk niet om van elke burger een wetenschappelijk deskundige te maken, doch wel hem een weloverwogen rol te laten spelen in de keuzes betreffende zijn omgeving en hem inzicht te geven in de algemene betekenis en de sociale gevolgen van de discussies tussen deskundigen. Verder gaat het erom elk individu de middelen te geven om zich te oriënteren in zijn keuzes als consument.

De huidige ingrijpende verandering van het wetenschappelijke en technische landschap vereist dus dat het individu, ook al beoogt het geen carrière als onderzoeker, in staat is de betekenis der dingen beter te vatten. Het moet ook leren denken in systemen en zich opstellen als gebruiker en burger, niet alleen individueel maar ook als lid van een groep.

De literaire en filosofische cultuur speelt dezelfde rol tegenover de 'wilde opvoeders', namelijk de grote media en binnenkort de grote informatienetten. Zij ontwikkelt het onderscheidingsvermogen, de kritische geest van het individu, ook tegen de overheersende gedachte in. Zij kan het individu beschermen tegen manipulatie door het in staat te stellen informatie te ontcijferen.

Hier zij niettemin gewezen op de educatieve rol die de grote media kunnen spelen. Zo presenteren zenders van totaalprogramma's, zoals de BBC in het Verenigd Koninkrijk, of gespecialiseerde zenders, zoals *La Cinq* in Frankrijk, educatieve programma's – met name programma's op vaste uren – die de kijkers een waar opleidingsmenu bieden.

Met de grote media kunnen, in samenwerking met de overheid, pedagogische doelstellingen worden bereikt die met de klassieke middelen niet haalbaar zouden zijn. Zo heeft de BBC onlangs bij voorbeeld een succesvolle, gerichte campagne gevoerd ("Read and Write") ter bestrijding van het analfabetisme. Deze campagne ter bevordering van lezen en schrijven was gericht op kansarme gezinnen, en zowel tot de ouders als tot de kinderen.

Dank zij een solide basis aan algemene ontwikkeling wordt de burger wegwijst in de informatiemaatschappij, dat wil zeggen, hij kan de beelden en gegevens die hem via verschillende bronnen bereiken, op kritische wijze situeren en begrijpen.

B. *Begrip en creativiteit*

Begripsvermogen is het vermogen om de wijze waarop dingen worden opgebouwd en uit elkaar vallen, te analyseren. Dit Witboek wil de aandacht vestigen op de cruciale kwestie van de pedagogie van de innovatie.

Kennis is immers nog veel te veel genormaliseerd. Zij leidt tot de opvatting dat alles in een strikt logische volgorde moet worden onderwezen en legt te grote nadruk op de beheersing van een deductief systeem dat is gebaseerd op abstracte begrippen en waarin wiskunde een hoofdrol speelt. In bepaalde gevallen kan het deductief systeem van de leerling zelfs een passieve figuur maken en de verbeelding beteugelen.

Observatie, gezond verstand, nieuwsgierigheid, belangstelling voor de ons omringende fysieke en sociale wereld en de wil tot experimenteren zijn verwaarloosde en weinig in aanzien staande kwaliteiten. Zij brengen evenwel creatieve geesten en niet alleen beheerders van technologie voort.

In de Europese samenleving van vroeger, ongeacht of zij overwegend agrarisch dan wel industrieel was, was het onderwijs in de eerste plaats gericht op de verwerving van abstracte begrippen, die een aanvulling waren op een **praktische**, in het dagelijks leven buiten de school geassimileerde **cultuur**. In een verstedelijkte, geautomatiseerde en gemediatiseerde samenleving is deze praktische cultuur veranderd, verarmd. Zij moet worden gereïntegreerd in de algemene ontwikkeling, als voorbereiding van het individu

op het gebruik van de nodige technische middelen, zodat het in staat is de techniek te beheersen in plaats van ze te ondergaan.

Om deze vaardigheden te ontwikkelen, moet men de rijkdom van de uitvinding en de weg die daartoe heeft geleid, doen gewaarworden. Vanuit dit oogpunt moeten alle acties die thans in de Lid-Staten worden ondernomen om op school onderwijs in de geschiedenis van wetenschap en techniek in te voeren en de banden tussen onderzoek en basisonderwijs te versterken, worden aangemoedigd.

C. Oordelen en beslissen

Het vermogen te oordelen en te kiezen is een laatste vereiste voor inzicht in de wereld. Het veronderstelt selectiecriteria, een geheugen voor het verleden en een intuïtie voor de toekomst.

De selectiecriteria worden gevormd uit de maatschappelijke waarden, de verworven methoden om inzicht te krijgen in de complexiteit van de wereld en de persoonlijke ethiek van het individu.

Geheugen van en inzicht in het verleden zijn noodzakelijk om het heden te beoordelen. De historische (zowel wetenschappelijke als technische) en de geografische cultuur hebben een tweeledige oriënteringsfunctie, in de tijd en in de ruimte, die voor iedereen essentieel is om zijn wortels te vinden, het gevoel te ontwikkelen dat men deel uitmaakt van een groep, en anderen te begrijpen. Het is overigens opvallend dat alle autoritaire en dictatoriale regimes gekenmerkt worden door een verarming en een vervalsing van het geschiedenisonderwijs. **Historische amnesie wordt sociaal afgestraft** door het gemis aan verwijzingen en gemeenschappelijke herkenningspunten. Het is niet verwonderlijk dat, bij gebrek aan kennis van de geschiedenis van de Europese beschaving, uitdrukkingen als "de tocht door de woestijn", "een kruisweg", "Eurêka!" of "een Salomonsoordeel" verloren dreigen te gaan.

Door de wereld ten slotte niet voor te stellen als opgebouwd, doch als nog op te bouwen, wordt de intuïtie voor de toekomst ontwikkeld.

De school moet niet alleen een kritische geest op alle niveaus ontwikkelen, zowel bij jongeren als bij leerkrachten, zij moet deze ook aanmoedigen. Haar openheid, de samenwerkingsverbanden die zij noodzakelijkerwijze tot stand zal brengen, de voorbereiding op het beroepsleven mogen haar niet beletten haar belangrijkste taak te volbrengen, namelijk jonge mensen die aan haar zijn toevertrouwd, begeleiden in hun persoonlijke en sociale ontwikkeling. Dit Witboek stelt dat deze twee vereisten in de toekomstige samenleving nog compatibeler zijn dan vroeger.

III. Een tweede antwoord: de ontwikkeling van de beroepsbekwaamheid

Een van de centrale vragen waarop dit Witboek een antwoord wil geven, is hoe de Europese landen door middel van onderwijs en opleiding banen en activiteiten kunnen scheppen, ten volle rekening houdend met de omvang van de mondialisering van de economie en de opkomst van nieuwe technologieën.

Hier rijzen dan ook twee vragen. Wat zijn die vereiste vaardigheden? Hoe kunnen zij worden verworven?

A. *Wat zijn de vereiste vaardigheden?*

In de moderne wereld kan kennis in de ruime zin des woords worden gedefinieerd als een geheel van basis- en technische kennis en sociale vaardigheden. Het is een evenwichtige combinatie van deze verschillende soorten kennis die zijn verworven in het officiële onderwijssysteem, het gezin, de onderneming en diverse informatienetten, die de meest arbeidsrelevante algemene en overdraagbare kennis verstrekt.

Basiskennis is de basis voor de individuele beroepsbekwaamheid. Het is het werkterrein bij uitstek van het officiële onderwijs- en opleidingsstelsel. In het basisonderwijs dient een goed evenwicht te worden gevonden tussen de verwerving van kennis en de methodologische vaardigheden inzake zelfstandig leren. Deze vaardigheden moeten thans ontwikkeld worden.

De Europese landen hebben de laatste jaren gekozen voor een heroriëntering van het basisonderwijs waarin lezen, schrijven en rekenen centraal staan, om mislukken op school tegen te gaan, dat immers in grote mate verantwoordelijk is voor sociale marginalisering.

Steeds vaker wordt zeer vroeg, dat wil zeggen op voorschools niveau, met onderwijs begonnen. Vastgesteld wordt dat leerlingen die voorschools onderwijs hebben genoten gemiddeld meer slagen dan anderen, langer studeren en zich beter blijken te integreren.

Ook het taalonderricht moet worden gesteund. Hier kan het door het SOCRATES-programma gesteunde Euroling-project worden genoemd, dat onderwijsmateriaal in drie talen (Italiaans, Spaans, Nederlands) heeft ontwikkeld voor het basisonderwijs. Het vroegtijdig onderricht van talen vanaf het kleuteronderwijs moet deel uitmaken van de basiskennis. **De Commissie vindt dat prioriteit moet worden gegeven aan de beheersing van ten minste twee vreemde talen in de loop van de schooltijd, zoals wordt voorgesteld in deel II van dit Witboek.**

Technische kennis is de know-how die een optimale identificering met een beroep mogelijk maakt. Deze kennis wordt ten dele in het onderwijssysteem en de beroepsopleiding verworven en ten dele in de werksituatie in de onderneming. Door de informatietechnologieën is zij ingrijpend gewijzigd, waardoor de relatie tot het werk minder duidelijk is geworden. Technische kennis omvat een aantal essentiële vaardigheden. Aangezien deze in diverse beroepen centraal staan, zijn zij een voorwaarde om van werk te kunnen veranderen. Vanuit dit oogpunt is een algemene initiatie in de informatietechnologieën een noodzaak geworden.

Het probleem van de verwerving van technische kennis mag echter niet worden beperkt tot louter de speerpunt- of nieuwe technologieën. In de aloude, maar scherp concurrerende industrieën bestaat een ware bekwaamheidstraditie van hoog gehalte die soms in het verlengde van het gezellensysteem ligt. Deze traditie is nog steeds een relevante bron van inspiratie, die werknemers voortbrengt die hun know-how volledig beheersen en overdragen.

Sociale vaardigheden omvatten relationele vaardigheden, gedrag op het werk en een hele reeks vaardigheden afhankelijk van het verantwoordelijkheidsniveau: het vermogen om

samen te werken, in een groep te werken, creativiteit en het streven naar kwaliteit. Een volledige beheersing van dergelijke vaardigheden kan pas bereikt worden op het werk zelf, dus hoofdzakelijk in de onderneming.

De beroepsbekwaamheid van het individu, zijn autonomie en zijn aanpassingsvermogen hangen samen met de wijze waarop het deze verschillende vormen van kennis kan **combineren** en doen evolueren. Het individu is de hoofdfiguur in de opbouw van zijn kwalificatie: het is in staat vaardigheden die zijn **overgedragen door officiële instellingen te combineren met vaardigheden die hij via zijn beroepservaring en op eigen initiatief via opleiding heeft verworven**. Door het onderwijsaanbod en de overstapmogelijkheden tussen de verschillende richtingen te diversifiëren, de arbeidsgewenningsexperimenten uit te breiden en alle mogelijkheden inzake mobiliteit te openen, kan het individu dus zijn beroepsbekwaamheid opbouwen en ontwikkelen, en zijn loopbaan beter beheersen.

B. *Hoe kan beroepsbekwaamheid worden verworven?*

1. De traditionele weg: het diploma

Het individu kiest tegenwoordig vaak voor opleidingen die aantrekkelijk zijn door het diploma, en blijft zo lang mogelijk in het onderwijssysteem. Tevens kiest hij in zijn beroepsopleiding voor cursussen die diploma's opleveren.

In alle Lid-Statens bestaat namelijk een tendens tot langer studeren, alsook een zware sociale druk om de toegang tot het hoger onderwijs te verruimen om zo het algemeen niveau te verbeteren. Dit fenomeen doet zich ook voor bij jongeren die voor beroepsonderwijs hebben gekozen, en zelfs bij diegenen die een eerste beroepservaring achter de rug hebben. Het beroepsonderwijs wordt hierdoor minder aantrekkelijk; in diverse Lid-Statens wordt het als tweede keus beschouwd en het zou beperkte loopbaanperspectieven bieden. Vaak kiezen jongeren voor algemene opleidingen, op het gevaar af zich overgekwalificeerd te voelen in hun werk.

Deze tendens, die thans bij jongeren wordt vastgesteld, berust op rationele overwegingen, aangezien het studieniveau en het diploma nog steeds de meeste kansen op werk bieden. Uit sociaal oogpunt levert dit echter problemen op. Jongeren met een lagere kwalificatie komen in minder gekwalificeerde banen terecht dan waarop zij dachten aanspraak te kunnen maken. Het fenomeen van de wachtlijst treft diegenen die de minste of helemaal geen diploma's bezitten en wordt een belangrijke factor in de sociale uitsluiting. Overkwalificering van banen is eveneens een rem voor sociale emancipatie in de onderneming.

In de meeste Europese systemen zijn diploma's bedoeld om aan de top de elite van bestuur en bedrijfsleven, alsook de onderzoekers en leerkrachten uit te filteren. In een aantal landen zijn het zelfs quasi absolute referenties voor bekwaamheid, waardoor velen gestimuleerd worden om lang door te studeren en hun geluk te beproeven in zeer selectieve opleidingen. Bijna overal wordt de indeling van de werknemer in zijn werk bepaald door zijn diploma. Deze op zich logische overeenkomst tussen het niveau van het diploma en het niveau van de status versterkt de interne starheid van de arbeidsmarkt.

Op deze wijze kan de samenleving van het gemiddelde profiel afwijkende, doch innoverende talenten "eliminieren". Vaak brengt zij dus een voor het beschikbare potentieel aan menselijke hulpbronnen weinig representatieve elite voort. Diverse recente

enquêtes bevestigen dit en tonen aan dat over een lange periode de meest elitaire opleidingen meestal worden gevolgd door personen uit de leidende of intellectuele bevolkingslagen.

Het gaat er uiteraard niet om het diploma op losse schroeven te zetten: de inspanningen van de Lid-Staten voor de bevordering van de voortgezette opleiding, die door de Gemeenschap worden gesteund via SOCRATES en LEONARDO, moeten vanzelfsprekend worden voortgezet. Parallel hiermee is echter een aanpak vereist die de kwalificaties, ongeacht hoe die verworven zijn, opwaardeert, en die ieders mogelijkheden vergroot door beter in te spelen op de behoeften van het individu en het bedrijfsleven. Een opener en soepeler aanpak is hier noodzakelijk: een aanpak die levenslang leren en de voortdurende verwerving van vaardigheden aanmoedigt.

2. De moderne weg: integratie in een netwerk voor samenwerking, opvoeding, opleiding en onderwijs

Om meer zijn verantwoordelijkheid te kunnen uitoefenen bij de opbouw van zijn kwalificatie, moet het individu zich eerst gemakkelijker kunnen integreren in de institutionele opleidingssystemen. Dit veronderstelt dat hij deze kent, dat zij toegankelijker zijn en dat de mobiliteit tussen de verschillende richtingen wordt vergroot.

Er zijn twee oplossingen mogelijk: of men houdt het niveau van de diploma's op het oude peil en in dat geval neemt het aantal jongeren zonder diploma toe, of men breidt het aantal diploma's of het aantal jongeren dat een diploma haalt fors uit, wat onvermijdelijk twijfel doet rijzen omtrent de kwaliteit van de diploma's.

Deze twijfel steekt in alle Lid-Staten op gezette tijden de kop op. In alle Lid-Staten stelt men ook vast dat heel wat jongeren het onderwijssysteem zonder diploma verlaten, deze situatie als een persoonlijke mislukking ervaren en zwak staan op de arbeidsmarkt, aangezien zij geen enkele erkende kwalificatie hebben.

Dit Witboek stelt voor een derde oplossing te beproeven, die in sommige Lid-Staten reeds bestaat. Deze oplossing, die het diploma niet in twijfel trekt doch integendeel de kwaliteit ervan behoudt, bestaat in de erkenning van partiële kwalificaties op grond van een betrouwbaar erkenningssysteem. Hij of zij die wordt uitgesloten uit het officiële onderwijssysteem, zal worden aangemoedigd om vaardigheden te ontwikkelen. Het gaat hier niet meer om kwalificatie in de brede betekenis van het woord, maar om een bekwaamheid op het gebied van bijzondere basis- of beroepsvaardigheden (beheersing van een taal, een bepaald niveau in de wiskunde, boekhouding, kennis van spreadsheet, tekstverwerking, enz.). Opgemerkt zij dat deze tendens tot partiële bekwaamheid ook betrekking kan hebben op volwassenen die op autodidactische wijze enige vaardigheden ontwikkeld hebben (op het gebied van de informatica bijvoorbeeld), en moeten worden aangezet om deze te verdiepen. Via een dergelijk erkenningssysteem zouden in de onderneming verworven technische vaardigheden, die meestal intern worden beoordeeld, op een bredere basis kunnen worden erkend.

Ongeacht echter of de kennis en de bekwaamheid worden verworven in een officieel onderwijssysteem, dan wel langs minder officiële weg, moet het individu in zijn opleidingstraject worden begeleid. De meest succesvolle onderwijs- en opleidingsprocessen zijn die welke in een netwerk functioneren. Dit kunnen netwerken van instellingen zijn (onderwijs- en opleidingsinstellingen die samenwerken met gezin en

onderneming) of niet-officiële kennisnetwerken die zich vandaag snel lijken te ontwikkelen (volksuniversiteiten, samenwerkende colleges, enz.).

a) Bevordering van de toegang tot onderwijs en opleiding

Na de verwerving van de basiskennis blijkt aan twee belangrijke voorwaarden te moeten zijn voldaan opdat het individu zelf aan zijn kwalificering kan werken:

- voldoende informatie en begeleiding,
- toegang tot opleiding met alle mogelijkheden inzake mobiliteit.

i) Informatie en begeleiding zijn de hoofdvoorwaarde.

Jongeren die zich proberen te oriënteren, en volwassenen die een beroepsopleiding of bij- en nascholing volgen, worden met een veelzijdig institutioneel of zelfs administratief aanbod geconfronteerd. De Europese burger wordt thans beter voorgelicht bij het kiezen van een hotel of een restaurant dan bij het kiezen van een opleiding.

Voor een betere voorlichting moet men het opleidingsaanbod kunnen inventariseren. De Adviesgroep voor het concurrentievermogen heeft hier in haar verslag op gewezen en voorgesteld om "kenniscentra" op te richten, die de aansluiting verzorgen tussen vraag en aanbod inzake voorlichting over opleiding.

Dit veronderstelt eveneens de uitvoering van een onafhankelijke, dus buiten de onderwijssystemen om georganiseerde beoordeling van opleidingen. Deze beoordeling moet eenvoudig zijn. Zij moet een duidelijke hiërarchie aanbrengen en vergelijkingen maken, en inzicht geven in de werkelijke bijdrage van de opleidingen tot de beroepsbekwaamheid. Het is ook belangrijk te beoordelen hoe de opleiding bijdraagt tot vermindering van de segmentatie van de arbeidsmarkt door vrouwen aan te moedigen vaker traditionele mannenberoepen te gaan uitoefenen (met name technologische). Dank zij een dergelijke evaluatie kan een eerste belemmering voor de voorlichting uit de weg worden geruimd.

Een tweede belemmering is de moeilijkheid om de ontwikkeling van de beroepen en de vereiste vaardigheden te voorzien. Door hierover na te denken op Europees niveau, is een breder vergelijkend onderzoek mogelijk, dat een antwoord op de vraag kan geven.

De derde belemmering is gelegen in de mentaliteit. Ondanks de aanzienlijke vooruitgang die is geboekt, blijft de sociale afkomst zo niet bepalend voor, dan toch van invloed op de door het individu ingeslagen richting, ten koste van zijn maatschappelijke emancipatie.

ii) Een brede en open toegang in overeenstemming met de individuele vaardigheden en behoeften, is een tweede voorwaarde.

- Om aan deze voorwaarde te voldoen, dient te worden gezorgd voor *mobiliteit tussen de onderwijsinstellingen*. Deze mobiliteit is in de Lid-Staten volop tot ontwikkeling gekomen. Deze tendens moet verder worden aangemoedigd.

Ook op Europese schaal heeft deze mobiliteit zich ontwikkeld en de Gemeenschap heeft hier sterk toe bijgedragen, met name via het ERASMUS-programma. Zij is echter nog steeds ontoereikend.

Twee belangrijke belemmeringen staan de beroepsmobiliteit van personen – zowel werknemers, leerkrachten, onderzoekers als ook werklozen en personen in opleiding, met name studenten – in de weg.

Om te beginnen is er de moeizame erkenning van de kwalificaties binnen de Unie. **De wederzijdse erkenning van diploma's is gewaarborgd voor de gereguleerde beroepen en is bevestigd door de communautaire jurisprudentie. Doch voor de andere beroepen stuit zij nog op beperkingen. De erkenning van de diverse elementen van het diploma – de academische erkenning – is nog geen feit, behalve wanneer zij wordt aangemoedigd door de Gemeenschap door middel van samenwerking tussen instellingen voor hoger onderwijs en dus in ruil voor financiering door de Gemeenschap...** Als voorbeeld hiervoor kan de samenwerking tussen meer dan veertig Europese scholen voor vertalers en tolken in het netwerk Tradutech genoemd worden, die sinds 1986 instaat voor de mobiliteit van leerkrachten en studenten en het Europees systeem voor de overdracht van studiepunten (ECTS) toepast in het kader van ERASMUS.

De validering van beroepservaring los van een diploma tussen de verschillende Lid-Staten ligt nog moeilijker.

De tweede, minstens even belangrijke belemmering is gelegen in de juridische en administratieve beperkingen van de transnationale mobiliteit. Afhankelijk van de situaties en de Lid-Staten komen deze beperkingen voort uit de bepalingen inzake sociale bescherming (met name wat de aanvullende pensioenregelingen betreft), het verblijfsrecht – in het bijzonder voor personen met de nationaliteit van een derde land die wettelijk in een Lid-Staat verblijven –, of zelfs de fiscaliteit (bijvoorbeeld inzake studiebeurzen of onderzoektoelagen). Het feit overigens dat nationale studiebeurzen voor hoger onderwijs niet "overdraagbaar" zijn van de ene Lid-Staat naar de andere, is een bijkomende belemmering voor mobiliteit.

De ontwikkeling naar een cognitieve samenleving veronderstelt het opheffen van deze belemmeringen voor de mobiliteit van de Europese burgers op een ogenblik dat de nieuwe communicatietechnologieën een onmiddellijke immateriële mobiliteit mogelijk maken.

- *De toegang tot opleiding moet levenslang worden ontwikkeld.*

De conclusies van de Europese Raad van Essen en Cannes hebben de nadruk gelegd op de ontwikkeling van bij- en nascholing. Alle overheden van de Lid-Staten en alle sociale partners hebben gewezen op deze noodzaak.

De laatste jaren schijnt in deze richting echter geen vooruitgang van betekenis te zijn geboekt, integendeel. De financiële beperkingen ten gevolge van de recessie, het bestaan van een reserve aan arbeidskrachten op de arbeidsmarkt en de intrede van overgekwalficeerde jongeren op diezelfde arbeidsmarkt zijn geen stimulans voor de ondernemingen om opleidingen te organiseren, met name ten behoeve van oudere of minder gekwalificeerde werknemers. Er is nog steeds een ongelijke toegang tot opleiding voor de verschillende soorten ondernemingen en categorieën van werknemers, in het

nadeel van het MKB en weinig of niet geschoolde werknemers – ondanks een zekere vooruitgang –, en van vrouwen, hetzij omdat zij geen leidinggevende functies uitoefenen, hetzij omdat zij minder present zijn in technologie-intensieve sectoren, hetzij omdat zij vaak bijzondere arbeidsvoorwaarden hebben (bij voorbeeld deeltijdarbeid). Zo heeft een project dat is ondersteund door het communautaire programma voor telematicatoepassingen IDEALS, door middel van samenwerking tussen het MKB en instellingen voor technisch onderwijs, opleidingen ontwikkeld voor het MKB (gegevensbanken voor onderwijsmodules, afgestemd op de behoeften van de diverse betrokken kleine en middelgrote ondernemingen). Deze opleidingen zijn toegankelijk op de werkplek of in lokale onderwijscentra.

De algemene opleidingsinspanning blijft te beperkt. De opkomst van de informatiemaatschappij en de daarmee gepaard gaande verandering van de inhoud, alsook van de organisatie van het werk, maken een verbetering van de toegangsvoorwaarden van werknemers tot de opleiding evenwel noodzakelijk. Zij vereisen ook een verrijking van de inhoud ervan, die niet langer mag worden beperkt tot louter een aanpassing aan de nieuwe functie.

- *Alle door de informatiemaatschappij geboden mogelijkheden moeten worden benut.*

Het gaat hier zowel om een onderwijs- als om een industrieel probleem. Geconstateerd moet worden dat de concurrentie van de Verenigde Staten bijzonder hevig is in de multimedia in het algemeen, en in de educatieve multimedia in het bijzonder. **De zwakheid van Europa heeft niet te maken met een gebrek aan creativiteit, integendeel.** De Europese producenten en industriëlen worden geconfronteerd met een zeer sterke fragmentatie van de markt als gevolg van de culturele en taalkundige verscheidenheid van Europa, die een ernstige belemmering vormt. Hierdoor zijn de op lokaal, regionaal of nationaal niveau gedane investeringen moeilijk te rentabiliseren. Het is dus zaak produkten te stimuleren die niet alleen op Europese, doch ook op wereldschaal kunnen worden verspreid.

Verder moeten de leerkrachten in de gelegenheid worden gesteld zich aan te passen aan de nieuwe technologieën en de daaruit voortvloeiende pedagogische methoden. De educatieve multimedia dringen nog niet snel genoeg door tot de scholen. Daar zijn diverse redenen voor. **De pedagogische kwaliteit van de momenteel beschikbare produkten is nog niet toereikend om de leerkrachten aan te zetten tot het gebruik van multimedia. Vandaar het belang van de ontwikkeling van educatieve multimediasoftware, die de Europese Commissie ondersteunt met de invoering van de Task-force "educatieve multimediasoftware".** Bovendien beschikken de leerkrachten niet altijd over voldoende en goede apparatuur. Ten slotte zijn de leerkrachten over het geheel genomen niet voldoende opgeleid in het gebruik van educatieve multimedia.

De informatiemaatschappij stelt nog een andere vraag aan de orde. Zoals het Comité van de Regio's van de Europese Unie in zijn advies over "Onderwijs en opleiding en de technologische, industriële en sociale uitdagingen: eerste opmerkingen" (september 1995) benadrukt, gaat het om de *"bevordering van gelijke toegangskansen – met name voor mannen én vrouwen – tot onderwijs en opleiding en dient ervoor te worden gezorgd dat ook kansarme groepen (zoals mensen in plattelandsgemeenten, ouderen, etnische minderheden en immigranten) toegang tot nieuwe technologie en onderrichtmogelijkheden hebben"*.

De Commissie is van mening dat er nog teveel ongelijkheid bestaat in de toegang tot opleiding en op de arbeidsmarkt, en dat de door de informatiemaatschappij geboden mogelijkheden ten volle moeten worden benut om die ongelijkheid te verkleinen.

Er zij op gewezen dat de informatietechnologieën een aanzienlijke ontwikkeling van alle vormen van afstandsonderwijs mogelijk zullen maken, zoals het Europees Parlement opmerkte in zijn initiatiefresolutie van juli 1993 over open afstandsonderwijs, gebaseerd op het verslag van mevrouw G. Pack.

In dit verband moet de Open Universiteit worden genoemd, die sinds een aantal jaren afstandsonderwijs op grote schaal verzorgt.

- Ten slotte *moeten bijzondere toegangsvoorwaarden worden ontwikkeld voor marginale of uitgesloten bevolkingsgroepen die zoeken naar een normale opleidingscyclus of activiteit. Dit Witboek beschouwt dit nu als een prioriteit.* In de Lid-Staten zijn talrijke inspanningen geleverd voor de invoering van gespecialiseerde richtingen of tweedekans-onderwijs door middel van sociale actie. Gezien de resultaten, en met name de moeilijkheden op het gebied van de resocialisatie van de betrokken jongeren en volwassenen, lijkt het raadzaam tweede-kanssystemen te bevorderen. Aan de ondersteuning daarvan kan worden bijgedragen door de Europese Unie, zoals wordt voorgesteld in deel II van dit Witboek.

b) Erkenning van de verworven bekwaamheid

In de cognitieve samenleving moet het individu basis-, technische en beroepsvaardigheden kunnen laten gelden, ongeacht of hij een diploma haalt, een praktijk die bij voorbeeld wordt vastgesteld bij het rijbewijs, Engels (de Toefl-test) en wiskunde (de Kangoeroe-tests). Iedereen moet, indien hij zulks wenst, over een persoonlijke bekwaamheidskaart beschikken, waarop de gevalideerde vaardigheden vermeld staan.

Dit kan betrekking hebben op bepaalde basisvaardigheden die gemakkelijk in verschillende niveaus kunnen worden verdeeld (talen, wiskunde, management, informatica, recht, economie, enz.), maar ook op technische vaardigheden die in de onderneming worden beoordeeld (boekhouding, financiële technieken, uitvoertechieken, enz.) en zelfs meer transversale beroepsvaardigheden (organisatievermogen, besluitvaardigheid, enz.). Het doel is bij voorbeeld iemand zonder diploma de kans te geven zich bij een werkgever aan te bieden op grond van een erkende bekwaamheid in schrijfvaardigheid, talen, tekstverwerking en spreadsheet, en belangstelling te wekken voor de combinatie van goed beheerste partiële vaardigheden die de persoon in kwestie heeft weten op te bouwen, ook al bezit hij of zij niet de kwalificatie die een secretariaatsdiploma biedt.

Na deskundigenonderzoek zouden ook bepaalde aan de behoeften aangepaste systemen voor de beoordeling en erkenning van vaardigheden, die talrijke Europese ondernemingen hebben ontwikkeld, op ruimere schaal kunnen worden ingevoerd.

Dit vrijwillig erkenningssysteem, dat in Europa gemakkelijk beschikbaar moet zijn en waarin universiteiten, kamers van koophandel en bedrijfstakken zouden moeten samenwerken, vormt uiteraard een aanvulling op het diploma en mag dit geenszins vervangen.

De invoering van nieuwe wijzen van validering van bekwaamheden, zoals wordt voorgesteld in deel II van dit Witboek, zou een zekere vooruitgang in de ontwikkeling tot de cognitieve samenleving mogelijk maken.

c) **Het individu in een ondersteunend netwerk voor samenwerking plaatsen**

Het individu kan weliswaar steeds minder terugvallen op één enkele instelling om zijn beroepsbekwaamheid te ontwikkelen, maar het mag ook niet aan zijn lot worden overgelaten. Alle ervaringen tonen aan dat het voor zijn onderwijs de meeste baat heeft bij de integratie in een netwerk van samenwerkende actoren.

i) *Samenwerking tussen de betrokken instellingen en actoren*

De onderwijs- en opleidingssystemen moeten thans worden aangepast en verbeterd in het kader van partnerschappen: geen enkele instelling, zelfs niet de school of de onderneming in het bijzonder, kan pretenderen de voor beroepsbekwaamheid vereiste vaardigheden alleen te ontwikkelen.

De verwerving van basiskennis op jonge leeftijd komt vooral uit de samenwerking tussen school en gezin tot stand. Bijzondere aandacht moet dan ook uitgaan naar de rol van het gezin, in het bijzonder bij kansarme groepen. Het gezin moet nauw worden betrokken bij het functioneren van het tweedekans-onderwijs en moet kunnen profiteren van ondersteuningsprogramma's.

Later moet deze samenwerking tot stand komen tussen de onderwijsinstellingen en de onderneming. In veel Lid-Staten komen vormen van alternerend leren tot ontwikkeling, met name het leerlingstelsel. Dit is nog de doeltreffendste vorm van samenwerking. Het leerlingstelsel moet op Europees niveau worden aangemoedigd, en tussen de Lid-Staten moeten uitwisselingen tot stand worden gebracht. **Hiertoe wordt in deel II van dit Witboek voorgesteld het leerlingstelsel op Europees niveau uit te breiden.**

Algemeen is het wenselijk dat tussen de ondernemingen en de onderwijsinstellingen van diverse Lid-Staten partnerschappen worden opgericht.

Dergelijke samenwerkingsvormen komen tot ontwikkeling, met name dank zij de bijdrage van de communautaire actie (COMETT). Een voorbeeld hiervan is ECATA, een transnationaal project voor de opleiding in geavanceerde technologieën op het gebied van de luchtvaart, waarin zeven universiteiten en elf Europese fabrikanten samenwerken bij de opleiding van jonge ingenieurs, welke opleiding wordt afgesloten met een diploma. Het netwerk Biomerit omvat 33 partners uit zeven landen van de Unie – universiteiten, ondernemingen, met name kleine en middelgrote – op het gebied van de opleiding in de biotechnologie.

Bij de samenwerking tussen onderwijsinstellingen en ondernemingen moeten de laatste als volwaardige partners in het opleidingsproces worden beschouwd. De rol van de onderneming blijft tegenwoordig niet langer beperkt tot het zoeken van opgeleide personen of het verstrekken van een extra opleiding. De onderneming is voortaan een belangrijke producent van kennis en nieuwe know-how.

Ten slotte zij nog opgemerkt dat de ontwikkeling van de onderwijsprocessen (met name op de transversale gebieden milieu, gezondheid, consumptie) steeds meer begeleid en

ondersteund wordt door een zeer breed partnerschap: verenigingen, lagere overheden, consumentenverenigingen, gespecialiseerde agentschappen (toerisme, energie, milieu).

ii) Een netwerk dat onderwijst en leert

Zoals Carnoy en Castells benadrukt hebben ("Sustainable Flexibility: A prospective Study on Work, Family and Society in the Information Age", School of Education, Universiteit van Stanford, Universiteit van Berkeley, april 1995), gaat het zowel om samenwerkingsverbanden binnen één zelfde organisatie als om netwerken voor samenwerking tussen deze organisaties of op bepaalde locaties.

- *Netwerken voor interne opleiding*

Het is thans bekend dat samenwerking in de onderneming binnen een geresponsabiliseerd team tot een verbetering van de kwaliteit van de produktie leidt. Dank zij kwaliteitskringen, taakverrijking en raden van werknemers, managers en commercieel kaderpersoneel hebben deze kleine werkgroepen geleerd en onderwezen, wat iedereen ten goede is gekomen. Door middel van deze samenwerking is vanuit de beroepservaring de automatische know-how omgezet in autonomie, dat wil zeggen in echte kennis.

Zij komen tot ontwikkeling buiten de kwaliteitskringen. Hier kan het voorbeeld worden genoemd van een groot Europees autobedrijf, waar een probleem – blazen in de laklaag op het dak van de auto's – is opgelost door de arbeiders te belasten met de statistische waarneming, het onderzoek en de analyse van het verschijnsel (FORCE-programma).

De aard van de in de onderneming georganiseerde beroepsopleiding, veelal in het kader van opleidingsplannen waaraan de werknemers en hun vertegenwoordigers hebben meegewerkt, wordt door deze samenwerking ingrijpend gewijzigd. In de meest ontwikkelde en concurrerende ondernemingen spitst de samenwerking zich steeds minder toe op de verwerving van vaardigheden voor een welbepaalde taak of functie. Wanneer dit toch het geval is, is dit meestal als aanvulling op de opleiding van nieuwe, jonge werknemers die recht van de universiteit komen.

Ook de pedagogie van de onderwijsinstellingen zou nog meer de kant van samenwerking op moeten.

Op onderwijsgebied zijn bepaalde verwezenlijkingen niettemin opmerkelijk. Het "European School Project" bijvoorbeeld, dat is opgezet door het Innovatief en coöperatief technisch centrum van de Universiteit van Amsterdam, omvat thans 400 scholen. Het werkt volgens het principe van de "telereis", een project dat is opgezet in onderlinge samenwerking tussen leerkrachten en dat het opzoeken van informatie, de uitwisseling van resultaten en de oplossing van problemen inhoudt. Sinds de opzet ervan hebben honderden teletrips in verschillende talen plaatsgevonden, waaraan duizenden leerlingen hebben deelgenomen.

- *Netwerken voor externe samenwerking*

Overall in Europa valt een territoriale dynamiek waar te nemen (in regionale technopolissen, onderzoekparken, technologieparken en stedelijke, gedecentraliseerde technopolissen), gebaseerd op samenwerking bij de uitwisseling van informatie en leerprocessen tussen de onderzoekinstellingen, het bedrijfsleven en de

onderwijsinstellingen, die niet via de markt loopt. Door alle betrokken actoren, met name de staat en de lokale overheden, te mobiliseren, bevorderen deze lokale netwerken ook hier de arbeidsbekwaamheid van het individu.

Op dezelfde wijze geven deze netwerken, die alle bij de lokale ontwikkeling betrokken actoren en met name het verenigingsleven, mobiliseren, uitzicht op werk dat weliswaar een kleine toegevoegde waarde heeft, doch sociale uitsluiting voorkomt. Algemeen streven de netwerken voor integratie er niet alleen naar jongeren en uitgeslotenen activiteiten aan te bieden, doch ook hen te leren communiceren, zich nuttig te maken en van milieu te veranderen. Zij doen dit vanuit altruïstische overwegingen, meestal zonder enige professionele overweging, doch op die manier verwerven zij voor de cognitieve samenleving cruciale vaardigheden.

Het regionale en lokale niveau wordt dus bij uitstek geschikt om samenwerkingsverbanden voor de ontwikkeling van arbeidsbekwaamheid tot stand te brengen. Op dit niveau kunnen banen met een hoge toegevoegde waarde worden gecreëerd en kan beleid worden uitgestippeld voor een betere integratie van gemarginaliseerde bevolkingsgroepen. Ten slotte is het een doorslaggevende factor in de algemene verbreiding van de beroepsopleiding en de versterking van de samenhang van de Europese Unie.

Daarnaast zien we in Europa een ontwikkeling van lokale netwerken voor de uitwisseling van kennis: in Frankrijk, Duitsland, Oostenrijk, België, Spanje en Zwitserland. Dank zij deze netwerken kunnen personen vaardigheden delen en elkaar wederzijds vormen via een soort van "kennisruil" waarbij iedereen om beurten leerkracht en leerling is. De uitwisselingsgebieden zijn zeer uiteenlopend en gaan van de informatica tot talen en schaken. Deze netwerken zijn over het algemeen nauw betrokken bij alfabetiseringsacties en schoolbegeleiding. Deze ervaring heeft de aanzet gegeven tot de invoering van een methode voor het beheer van vaardigheden, gebaseerd op de informatica en met het oog op de ontwikkeling van de opleiding in een groep, waarmee diverse ondernemingen thans experimenteren.

IV. Wegen van de toekomst

Het cruciale probleem van de werkgelegenheid in een zich permanent veranderende economie leidt er onvermijdelijk toe dat het onderwijs- en opleidingsstelsel evolueert. Het zoeken naar een opleiding die is afgestemd op de arbeidsvooruitzichten dient centraal te staan.

De noodzaak van een dergelijke ontwikkeling is tot iedereen doorgedrongen: het beste bewijs daarvoor zijn de grote leerstellige ruzies over het doel van het onderwijs.

De centrale vraag is te komen tot een grotere flexibiliteit van het onderwijs en de opleiding, zodat beter rekening kan worden gehouden met de verschillende doelgroepen en vraag. Vooral over een dergelijke beweging moet er binnen de Unie een discussie op gang komen.

Nu al tekenen zich in de Lid-Staten antwoorden op deze vraag af in het kader van de diversiteit van hun onderwijssystemen.

Deze aanpassingsinspanningen zullen worden voortgezet en geïntensiveerd, met name om te komen tot een grotere autonomie van de opleidingsactoren, een beoordeling van de doeltreffendheid van het onderwijs en voorrang voor doelgroepen met moeilijkheden.

A. Het einde van de beginseldebatten

Over de taken van het onderwijs- en opleidingsstelsel, de organisatie ervan, de inhoud van het onderwijs en zelfs de pedagogie, is vaak heftig gedebatteerd.

De meeste van deze debatten zijn thans achterhaald.

- Algemene ontwikkeling en beroepsopleiding zijn niet langer tegengestelde of gescheiden begrippen. Het toenemend belang van algemene kennis, noodzakelijk voor de beheersing van beroepsvaardigheden, wordt steeds meer onderkend.
- De overstapmogelijkheden tussen school en bedrijfsleven zijn vergroot. Hieruit blijkt dat de culturele of ideologische barrières tussen onderwijs en bedrijfsleven wegvallen in het voordeel van de twee instellingen. Afhankelijk van de Lid-Staten en hun tradities doet deze toenadering, of samenwerking, zich voor tijdens de initiële opleiding of via de voortgezette opleiding.
- Het beginsel van gelijke rechten op onderwijsgebied wordt steeds meer beoordeeld in termen van gelijke kansen. Positieve discriminatie ten aanzien van de meest kansarme bevolkingsgroepen is een algemeen aanvaard middel ter voorkoming van mislukkingen op school.
- De opkomst van de informatiemaatschappij heeft, na eerst de nodige onrust in de onderwijswereld teweeg te hebben gebracht, nieuwe behoeften inzake onderwijs en opleiding aan het licht gebracht en heeft tot nieuwe pedagogische methoden geleid. Ook zijn daardoor contacten en samenwerkingsverbanden tussen onderwijsgevers en instellingen mogelijk geworden, met name op Europese schaal.

B. De centrale kwestie: naar een grotere flexibiliteit

De huidige structuren van de onderwijs- en opleidingsinstellingen moeten zich aanpassen aan de diversiteit van het publiek en de behoeften.

Hoewel zij zijn ingesteld om de burger of de werknemer die bestemd is voor een vaste baan, onderwijs en opleiding te verstrekken, blijken deze instellingen niet flexibel genoeg te zijn, ofschoon sommige instellingen en leerkrachten wel trachten te innoveren, maar dat blijven op zichzelf staande gevallen.

Zij moeten echter flexibeler worden om zich aan te passen aan een steeds krachtigere en gevarieerdere vraag.

Hoe daarin te slagen? Hierover moet hoognodig worden gediscussieerd aan de hand van de volgende vragen:

- Hoe vallen uitbreiding van de leerplicht en de grootst mogelijke toegang tot het hoger onderwijs te rijmen met het streven naar kwaliteit in het onderwijs?

- Hoe kunnen de taken van het onderwijs worden aangepast aan de verschillende behoeften, terwijl de instellingen zich zeer terughoudend blijven opstellen tegenover een differentiëring van de doelgroepen?
- Hoe kan de positie van onderwijsgeevenden en opleiders worden beschermd en verbeterd en hoe kunnen zij tegelijkertijd worden gestimuleerd om aan het grote aantal behoeften van de cognitieve samenleving te voldoen?
- Hoe kunnen leerkrachten en opleiders worden voorbereid op de ontwikkeling van de onderwijstaken en de verandering van de pedagogische hulpmiddelen?
- Hoe kunnen de voorwaarden voor levenslang leren worden gecreëerd, dat wil zeggen de permanente toegang tot de verwerving van nieuwe kennis en vaardigheden?

C. De antwoorden van de Lid-Staten

Nu al doen zich in heel Europa belangrijke ontwikkelingen voor. Alle onderwijsstelsels streven naar een kwaliteitsverbetering, naar nieuwe opleidingsvormen, naar een levenslange scholing en naar een betere besteding van de financiële middelen.

1. Het streven naar kwaliteit

In het initieel onderwijs richt men zich opnieuw op de verwerving en beheersing van de basisvaardigheden, en met name op de drie basisvakken lezen, schrijven en rekenen. Er worden steeds meer vreemde talen geleerd en ook wordt de jeugd vertrouwd gemaakt met de nieuwe technologieën.

Zowel binnen als buiten het institutionele onderwijssysteem gaan leerkrachten en opleiders experimenteren met innoverende pedagogische methoden. Wat de school betreft, is er de beweging Decroly in België, Steiner in Duitsland, Montessori in Italië, Freinet in Frankrijk. Ook voor volwassenen worden innoverende activiteiten opgezet, zoals die van de volksuniversiteiten of de "Outdoor Education" in Groot-Brittannië, die oefeningen of praktijken voorstelt die de inhoud van het traditioneel voortgezet onderwijs veranderen met de nadruk op de aanpassing van de gedragingen veeleer dan op abstracte kennis.

Al deze experimenten tonen aan dat er bij leerkrachten en opleiders wel degelijk creativiteit aanwezig is, die niets liever wil dan tot uitdrukking en tot ontwikkeling komen. De opleiders zijn over het algemeen vóór op de onderwijssystemen: zij zijn de voorlopers van de cognitieve samenleving.

De tendens tot doorstuderen en de verruiming van de toegang tot hogere studies zijn een duidelijk bewijs van de verhoging van de algehele kwaliteit van het menselijk kapitaal. In alle hoger-onderwijssystemen rijst niettemin de vraag of deze nieuwe toestroom kan worden verwerkt en tegelijk de kwaliteit van de diploma's op het oude peil kan worden gehandhaafd.

2. Het zoeken naar nieuwe kwalificeringsvormen

Alle Lid-Staten stellen het verband tussen onderwijs en beroepsopleiding centraal. Een aantal Lid-Staten tracht de verwerving van de basisvaardigheden te waarborgen in het

onderwijs zelf, via beroepsonderwijs, met bijzondere aandacht voor het **leerlingwezen** en, in een aantal landen, voor een nauwe samenwerking tussen school en onderneming. Het gaat er hier vooral om de betrokken jongeren in een "werksituatie" te plaatsen en tevens de kwaliteit van het onderwijs te behouden. Andere Lid-Staten geven er de voorkeur aan de initiële beroepsopleidingsfase na deze periode te laten ingaan.

Het betrekken van de ondernemingen en de sociale partners bij de organisatie van de initiële opleiding en de overgang van jongeren naar het beroepsleven lijkt een vaste tendens te zijn geworden, met name in de vorm van **alternerende opleidingen**.

Een aantal Lid-Staten tracht **"tweedekans-opleidingen"** of een **"opleidingsgarantie"** in te voeren met als doel jongeren die zonder kwalificatie tot de arbeidsmarkt toetreden, opnieuw de mogelijkheid te geven de nodige basis- en beroepsvaardigheden te verwerven.

De processen van certificering, validering en erkenning van de verworven vaardigheden, met name die welke in een werksituatie zijn verworven, staan centraal in de discussies in diverse Lid-Staten, aangezien de traditionele processen vaak te formeel en te star lijken.

3. De ontwikkeling van de bij- en nascholing

Het begrip **"basisvaardigheden"** heeft betrekking op het geheel van de opleidingen. Beroepen en kwalificaties worden flexibeler. Alle Lid-Staten menen dat de scheiding tussen onderwijs en beroepsopleiding steeds minder duidelijk wordt.

Opgemerkt zij voorts dat de massale toename van uitsluitingsverschijnselen en de demografische vooruitzichten op middellange termijn voor de meeste Lid-Staten aanleiding zijn om **de volwasseneneducatie** tot het terrein bij uitstek voor initiatief en ontwikkeling te maken, in het bijzonder op lokaal niveau.

In een aantal Lid-Staten worden opleidingsvormen ingevoerd op grond van een paritaire bespreking, onderhandeling en zelfs regeling van problemen inzake opleiding onder de sociale partners. Gezien het gemengde karakter van een aantal problemen – alternerende opleidingen en afspraken inzake de arbeidstijd met een mogelijke integratie van de dimensie opleiding bijvoorbeeld – komen in een aantal Lid-Staten overeenkomsten op verschillende niveaus tot ontwikkeling.

4. Nieuwe financierings- en beoordelingsformules

In een aantal Lid-Staten wordt geëxperimenteerd met **nieuwe financieringsformules voor onderwijs en opleiding**. Dit gaat van "onderwijsvouchers" tot medefinanciering van de voortgezette opleiding waarbij de betrokkenen zelf een deel van de kosten op zich nemen (door middel van belastingaftrek, gesubsidieerde leningen of een "spaarkapitaal opleiding").

Het zoeken naar nieuwe financieringsvormen voor onderwijs en opleiding doet zich voor juist nu **de laatste jaren de overheidsuitgaven voor onderwijs enigszins zijn teruggelopen**, hoewel die nog steeds een bevoorrechte positie in de overheidsbegroting innemen.

Parallel met deze discussie in de Lid-Staten over de overheidsmiddelen en -financieringen voor onderwijs en opleiding wordt steeds meer geroepen om **een grotere transparantie van**

de systemen en vooral een beoordeling van de produktiviteit van de overheidsuitgaven op dit gebied. Het probleem is de beschikbaarheid van betrouwbare referentie-indicatoren en vooral van gegevens over privé-financiering (door gezinnen, ondernemingen, enz.). Nu de discussies over de financieringsoverdrachten in alle Lid-Staten op gang komen, hebben de verantwoordelijken steeds meer aandacht voor een betere raming van de kosten (en baten).

D. Nieuwe ontwikkelingen

In het licht van deze veranderingen en experimenten tekenen zich zeer duidelijk drie mogelijke ontwikkelingen af.

De onderwijs- en opleidingsstelsels kunnen het beste worden aangepast door de verantwoordelijke actoren die duidelijke informatie hebben gekregen over hun opdracht, een grotere zelfstandigheid te verlenen.

Zo moeten de basisinstellingen een grotere autonomie krijgen. Uit de ervaring blijkt dat de meest gedecentraliseerde systemen ook de meest flexibele zijn, die zich sneller aanpassen en nieuwe vormen van partnerschap met een sociaal oogmerk mogelijk maken.

Op het gebied van de permanente opleiding moet deze noodzakelijke autonomie deel uitmaken van het onderhandelingsproces tussen de betrokken sociale partners op de verschillende niveaus (onderneming, bedrijfstak, regio en centraal niveau) – waarbij het eerste doel is ervoor te zorgen dat alle werknemers, met name in het MKB, toegang hebben tot opleidingsactiviteiten.

De tweede nieuwe ontwikkeling betreft de **beoordeling**. Deze beoordeling is nodig om de verhoging van de financiële middelen te rechtvaardigen.

Evaluatie is voorts belangrijk om na te gaan of onderwijs en opleiding beantwoorden aan de behoeften van de betrokken doelgroep en om naar mogelijkheden te zoeken voor betere slaagkansen, een betere arbeidsinpassing en omscholing. Dank zij deze evaluatie kunnen initiële en voortgezette beroepsopleiding ook beter worden aangepast aan de arbeidsmarktsituatie, die zowel gekenmerkt wordt door een hoge werkloosheid als door een tekort aan arbeidskrachten in een aantal activiteiten of beroepen.

Evaluatie maakt het mogelijk rekening te doen houden met de investering die bij- en nascholing voor de ondernemingen (en de werknemers) vertegenwoordigt. **De uitgaven voor opleiding, bijvoorbeeld voor interne omscholing of voor het leerlingstelsel, vertegenwoordigen dan ook activa van de onderneming, net als de andere investeringen, bijvoorbeeld in onderzoek. Zij moeten dus fiscaal hetzelfde behandeld worden, zonder dat afbreuk wordt gedaan aan het vrij verkeer van werknemers. Dat is wat wordt voorgesteld in deel II van dit Witboek.**

Ten slotte kan evaluatie bijdragen tot de verwerving van kennis en de verspreiding van ervaringen en goede praktijken. In die zin stelt dit Witboek, in deel II, de oprichting van een Waarnemingspost voor innovatiepraktijken op het gebied van de beroepsopleiding voor.

De derde nieuwe ontwikkeling betreft de aandacht voor **doelgroepen met moeilijkheden**.

Het is hoe langer hoe duidelijker dat voor bevolkingsgroepen die geen andere integratiemogelijkheden hebben, de onderwijsinspanning bijzonder groot moet zijn om zowel basiskennis als fundamentele waarden over te dragen. De integrerende rol van de school is hier van fundamenteel belang, zoals het Europees Parlement in zijn eerste resolutie van maart 1993 over het "onderwijs aan immigrantenkinderen", gebaseerd op het verslag van Mevrouw Dührkop-Dührkop, benadrukt.

Positieve discriminatie ten gunste van de uit sociaal oogpunt meest kansarme bevolkingsgroepen, in het bijzonder in de voorsteden en probleemwijken van onze grote steden, wordt een noodzaak. Zo niet, dan zou de sociale breuk alleen maar groter worden, terwijl deze wijken juist meer overheidssteun moeten krijgen en de institutionele middelen moeten worden geconcentreerd op beleid dat steunt op de lokale overheden en het sociaal netwerk, met name het verenigingsleven. Hier moeten de best geschoolde leerkrachten – dus geen beginners of uitzendkrachten – en nieuwe informatie-echnologieën worden ingezet. Tevens moet de schoolbegeleiding hier in nauwe samenwerking met het gezin worden versterkt.

*
* *
*

Het doel van de ontwikkeling naar een cognitieve samenleving is tweeledig.

In de eerste plaats is het **economisch**. Als 's werelds grootste exporteur heeft de Europese Unie er logischerwijze voor gekozen zich open te stellen voor de wereldeconomie: zij moet haar economische concurrentiepositie dus permanent versterken. Op die manier wordt *"een duurzame en niet-inflatoire groei met inachtneming van het milieu"* en een *"hoog niveau van werkgelegenheid en van sociale bescherming"* bereikt, zoals is neergelegd in artikel 2 van het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap.

Zoals het Witboek van de Commissie over Groei, concurrentievermogen en werkgelegenheid benadrukt, zijn de menselijke hulpbronnen in de Unie de belangrijkste economische troef. Het probleem is duidelijk samengevat in de mededeling van de Commissie over "Een industrieel concurrentiebeleid voor Europa": *"De belangrijkste troef van de Europese Unie om haar concurrentievermogen op het gebied van de industrie te vergroten, berust op haar vermogen kennis te creëren en te exploiteren dank zij het hoge potentieel aan arbeidskrachten en de maatschappelijke consensus op basis waarvan dit kan worden benut"*.

Europa moet investeren in onderwijs om het algemeen niveau van de opleiding, alsook de kwalificering van de werknemers en de gehele beroepsbevolking te verhogen door middel van het initieel onderwijs en door het aanmoedigen van de verwerving van nieuwe kennis gedurende het hele leven. Dank zij deze immateriële investering kan ook het hoofd worden geboden aan de grote tendensen in de ontwikkeling van de arbeidsmarkt: gebrek aan evenwicht tussen de gevraagde en de beschikbare kwalificaties, demografische veranderingen, ontwikkeling van de dienstverlening, verandering van de organisatie en de inhoud van het werk.

Met deze economische noodzaak is een **sociale vereiste** verbonden: **het voorkomen van een sociale breuk**. In de loop van de laatste jaren is de sociale uitsluiting in Europa toegenomen. Het is onnodig uitvoerig terug te komen op de gevolgen van deze situatie, die iedereen immers kan inschatten.

De Europese samenleving dient zich ten volle rekenschap te geven van het probleem. Sociale uitsluiting kan op twee fronten worden bestreden: ze moet worden verminderd door de uitgesloten te reintegreren, en ze moet worden voorkomen door diegenen die dreigen te worden uitgesloten minder kwetsbaar te maken.

Het is duidelijk dat een bijzondere inspanning moet uitgaan naar de kwetsbaarste bevolkingsgroepen, met name in de stadsgebieden met de hoogste werkloosheid. Deze inspanning betreft zowel de initiële als de voortgezette opleiding, alsook de ontwikkeling van acties om jongeren die het onderwijssysteem zonder diploma of kwalificatie verlaten, een tweede kans te bieden.

Want alles begint op school. Hier wortelt de cognitieve samenleving. Wanneer dit Witboek benadrukt dat die vooral tot stand wordt gebracht door het individu, dat door zijn autonomie en leergierigheid zijn toekomst in handen heeft, dan is dat enkel om de rol van de school in deze ontwikkeling duidelijk tot uitdrukking te laten komen. De school moet zich aanpassen, zij blijft een onvervangbaar instrument voor de persoonlijke ontwikkeling en de sociale integratie van elk individu. Er wordt veel van haar gevraagd omdat zij veel te bieden heeft.

DEEL II: DE OPBOUW VAN EEN COGNITIEVE SAMENLEVING

Actieblauwdruk

De cognitieve samenleving zal niet van vandaag op morgen tot stand komen. Zij zal niet worden afgekondigd. Het zal een continu proces zijn. Dit Witboek pretendeert geen programma van maatregelen te presenteren. De Commissie heeft geen wondermiddel, en stelt er ook geen voor. Het Witboek wil enkel aanzetten tot nadenken en voorstellen voor actie doen.

De omvang van de huidige veranderingen vraagt echter om een mobiliseringsinspanning, wil Europa niet dat meer en beter investeren in kennis een loze kreet blijft.

Thans is een nieuwe aanpak van de problemen noodzakelijk, en wel om drie redenen:

- aan de kwaliteit van het onderwijs en de opleiding moet prioriteit worden verleend om het concurrentievermogen van de Europese Unie en haar sociaal model te handhaven: de Europese identiteit voor de komende duizend jaar staat hier op het spel;
- de vraag naar onderwijs en opleiding blijft toenemen; in termen van aanbod brengt de ontwikkeling van de informatiemaatschappij een nieuw antwoord;
- het verschijnsel van sociale uitsluiting neemt tegenwoordig dermate grote proporties aan dat het onduelbaar wordt en de kloof tussen diegenen die weten en diegenen die niet weten moet worden verkleind.

In alle Lid-Staten worden tegenwoordig veel inspanningen gedaan om het algemeen kwalificatieniveau in Europa te verbeteren. Dit blijkt in de eerste plaats uit de algemene tendens om de school opnieuw centraal te stellen in de samenleving en de wens om de rol van het onderwijs voor de gelijke kansen van met name vrouwen en mannen te versterken. De Europese Unie heeft haar inspanningen niet gespaard, ondanks de beperkte middelen, zowel juridisch als budgettair, waarover zij beschikt. Het succes van programma's zoals ERASMUS, COMETT en LINGUA, waaraan honderdduizenden Europeanen hebben kunnen deelnemen en die hebben bijgedragen tot een ingrijpende verandering van de mentaliteit, in het bijzonder bij jongeren voor wie Europa een realiteit is geworden, is onbetwistbaar.

De grote principes die deze programma's in de jaren '80 hebben geïnspireerd, worden gecontinueerd in de programma's LEONARDO en SOCRATES. Bovendien zijn dank zij de hervorming van de Structuurfondsen – en met name doelstelling 4 – communautaire initiatieven tot stand kunnen komen in de vorm van specifieke programma's zoals EMPLOI en ADAPT, die de inspanningen op het gebied van onderwijs en opleiding hebben versterkt. Ten slotte bevat het 4e kaderprogramma inzake onderzoek voor het eerst financieringsmogelijkheden voor onderzoek op het gebied van onderwijs en opleiding.

Het gaat er thans niet om schoon schip te maken met de lokale, nationale en Europese verworvenheden, en nog minder aan te sturen op een hervorming van de onderwijssystemen. Veeleer moet worden getracht onder de actoren (opleiders,

ondernemingen en overheid) overeenstemming te bereiken over nieuwe richtsnoeren die snel de vorm van concrete maatregelen kunnen aannemen.

Hiertoe wordt in dit Witboek voorgesteld om in 1996, het "**Europees jaar voor levenslang leren**", een discussie op gang te brengen die in het streven naar gemeenschappelijke doelstellingen, overeenkomstig het subsidiariteitsbeginsel, een onderscheid mogelijk moet maken tussen:

- de op lokaal en nationaal niveau te voeren acties;
- de op Europees niveau te voeren acties;
- de acties voor samenwerking en steun tussen de Europese Unie en de Lid-Staten.

De Commissie is voornemens de uitkomsten van deze discussies te presenteren en zal voorstellen voor toekomstige acties doen.

Wat de bevoegdheden betreft, is de naleving van het subsidiariteitsbeginsel een essentieel element in de komende discussie, en wel om twee redenen:

- * Enerzijds hebben de opstellers van het Verdrag in de artikelen 126 en 127 duidelijk gesteld dat de Gemeenschap ten doel heeft op onderwijs- en opleidingsgebied de activiteiten van de Lid-Staten aan te vullen en te ondersteunen met volledige eerbiediging van de verantwoordelijkheid van de Lid-Staten voor de inhoud van het onderwijs of de beroepsopleiding.
- * Anderzijds moet elke activiteit op onderwijs- en opleidingsgebied doordrongen zijn van het subsidiariteitsbeginsel, dat bepaalt dat de beslissingen moeten worden genomen op het meest geschikte niveau. Het betreft hier een beginsel dat is neergelegd in het Verdrag.
- * Meer in het algemeen is het ook een beginsel van gezond verstand, dat wil dat op het hoogste niveau van politieke organisatie, dus het verst van de basis verwijderd, alleen die bevoegdheden worden uitgeoefend die het individu, het gezin en de intermediaire politieke autoriteiten niet kunnen uitoefenen. Zoals deel I van dit Witboek stelt, moet het individu centraal staan in de ontwikkeling naar de cognitieve samenleving. De Commissie is er zich overigens volledig van bewust dat de bevoegdheid tot handelen in een aantal Lid-Staten onder de verantwoordelijkheid van regio's of gedecentraliseerde autoriteiten valt.

Men dient echter te beseffen dat, meer dan in het verleden, de bevordering van de Europese dimensie van onderwijs en opleiding om redenen van efficiëntie een noodzaak is geworden, als gevolg van de mondialisering en het gevaar van verwatering van de Europese samenleving. Om zijn verscheidenheid en de rijkdom van zijn tradities en structuren te behouden, zal Europa steeds meer, met name met de komende uitbreidingen, een geschikt niveau voor actie worden, gezien de noodzakelijke samenwerking tussen de Europese Unie en haar Lid-Staten op dit gebied.

Wat de procedures betreft, wenst de Commissie dat in 1996 geschikte gremia worden gecreëerd voor de bespreking van alle problemen die zich bij de opbouw van de

cognitieve samenleving voordoen. Dit kunnen bijvoorbeeld Jumboraden zijn van niet alleen de ministers van Onderwijs, maar ook die van Sociale Zaken en Industrie.

De Commissie stelt overigens met belangstelling vast dat de regeringsstructuren in verschillende Lid-Staten evolueren naar een bundeling van de ministeries van Onderwijs, Onderzoek en Opleiding, een bundeling die men ook binnen de Commissie terugvindt.

Wat de financiering van toekomstige acties betreft, is het duidelijk dat de Commissie zich niet wil mengen in de interne keuzes van de Lid-Staten, doch wel wenst dat onderwijs en opleiding hun prioriteit behouden.

Op communautair vlak is de Commissie er zich ook van bewust dat de financiële vooruitzichten voorlopig nieuwe financieringen uitsluiten. Zij vestigt dan ook de aandacht op het feit dat de voorgestelde maatregelen weinig geld kosten – wat geenszins afbreuk doet aan hun innoverend karakter – en gefinancierd zullen worden door herstructureringen binnen de bestaande programma's. Met name in het kader van SOCRATES en LEONARDO zal in 1996 een actieplan worden gepresenteerd rond de doelstellingen in deel II van dit Witboek.

In die geest presenteert deel II van dit Witboek een blauwdruk voor acties die de samenwerking van alle actoren vergemakkelijken of hun initiatieven aanvullen met volledig behoud van hun verantwoordelijkheden.

- Het is de taak van de Lid-Staten om de ontwikkeling van de structuren en de organisatie van hun onderwijs- en beroepsopleidingssystemen, alsmede van de inhoud van het onderwijs via deze weg te bepalen en te leiden. Hun rol is dus essentieel voor de totstandkoming van de cognitieve samenleving.
- De onderwijs- en opleidingsinstellingen moeten worden ondersteund en actief deelnemen aan de totstandbrenging van netwerken voor samenwerking met andere actoren.
- De onderneming moet een grotere rol gaan spelen in de opleiding en bijdragen tot de verspreiding van nieuwe vaardigheden op grond van haar ervaring.
- Het individu moet ook permanent toegang hebben tot een gericht en duidelijk vastgesteld aanbod op het gebied van onderwijs en opleiding, als aanvulling op een algemene kennis, om dit zelfstandig, buiten elk officieel systeem om, te kunnen verwerven.

Om deze vier voorstellen voor acties en de tenuitvoerlegging van concrete acties te bevorderen, stelt de Commissie vijf algemene doelstellingen vast:

- **De verwerving van nieuwe kennis aanmoedigen**
- **School en onderneming nader tot elkaar brengen**
- **Uitsluiting bestrijden**
- **Beheersing van drie communautaire talen**

- Gelijke behandeling van materiële investeringen en investeringen in opleiding.

Voor elk van deze doelstellingen presenteert dit Witboek richtsnoeren en voorstellen, alsook acties die de Gemeenschap kan opzetten om de acties van de Lid-Staten te ondersteunen en aan te vullen. Bij wijze van voorbeeld formuleert het voor elke algemene doelstelling, in een kader, een belangrijk experimenteel project dat een meezuigend of demonstratie-effect kan hebben.

Dit project kan leiden tot een eerste tenuitvoerlegging in het kader van de huidige programma's SOCRATES en LEONARDO, en hun volledige ontwikkeling in het kader van de structurele initiatieven, in het bijzonder "Werkgelegenheid" (YOUTHSTART) en "ADAPT". Wat de ondersteunende acties op Europees niveau betreft, worden de voorstellen ingedeeld per thema en niet per gebied (onderwijs, opleiding). De rechtsgrond voor elk van deze voorstellen zal worden vastgesteld bij de eventuele presentatie van een voorstel voor een passend instrument, in het licht van de reacties van de Lid-Staten, het Europees Parlement en belanghebbenden op dit Witboek.

I. Eerste algemene doelstelling

"DE VERWERVING VAN NIEUWE KENNIS AANMOEDIGEN"

Verbetering van de kennis – of het algemeen ontwikkelingsniveau van het individu – moet een absolute prioriteit zijn. Dit veronderstelt een hele reeks maatregelen die de Lid-Staten eerst moeten invoeren en die bestudeerd zijn in deel I van dit document.

Over het volgende algemeen beginsel is iedereen het eens: het ontstaan van de cognitieve samenleving veronderstelt dat de verwerving van nieuwe kennis wordt aangemoedigd.

Het individu moet dus op alle mogelijke manieren worden aangezet tot leren.

De verbetering van de voorlichting over betsaande opleidingen wordt vergemakkelijkt door in de landen van de Unie "kenniscentra" in het leven te roepen, zoals in het rapport-Ciampi is voorgesteld.

De opwaardering van de in de loop van het leven verworven kennis vereist **nieuwe vormen van erkenning van vaardigheden**, los van het diploma en de initiële opleiding, en zulks eerst op nationaal en lokaal niveau.

Steun aan mobiliteit is ook een stimulerende factor voor kennisverrijking. Geografische mobiliteit verruimt de individuele horizon, stimuleert de intellectuele vermogens en draagt bij tot de algemene ontwikkeling. Zij kan de tegenwoordig zo noodzakelijke leerbekwaamheid alleen maar versterken.

Ten slotte moeten de **nieuwe communicatietechnologieën** in dienst van het onderwijs en de opleiding worden gesteld: alle mogelijkheden die zij in zich dragen, moeten worden benut. Uiteindelijk moet elke klas over de nodige apparatuur beschikken om jongeren toegang tot de informatica te verlenen. Dit veronderstelt met name dat Europa zich uitrust met nieuwe, hoogwaardige pedagogische instrumenten, aangepast aan de tradities op het gebied van onderwijs en cultuur.

Daarom stelt dit Witboek op Europees niveau de volgende ondersteunende acties voor.

A. De erkenning van vaardigheden

In alle Europese landen wordt getracht "basisvaardigheden" vast te stellen en te zoeken naar de beste middelen om deze te verwerven, te beoordelen en te certificeren. Voorgesteld wordt een *Europees mechanisme voor de vergelijking en verspreiding van deze definities, methoden en praktijken* in te voeren. Waar gaat het om?

De grondgedachte is, via samenwerking tussen alle betrokken Europese actoren:

- ten eerste een aantal welbepaalde, algemene of meer gespecialiseerde cognitieve vaardigheden vast te stellen (wiskunde, informatica, talen, boekhouding, financiën, management, enz.);
- ten tweede systemen uit te werken voor de validering van elk van die cognitieve vaardigheden;

- ten derde nieuwe, soepeler middelen te bieden voor de erkenning van bekwaamheden.

Als aanvulling op de officiële kwalificatiesystemen, zou een dergelijk systeem het individu meer autonomie geven in de opbouw van een kwalificatie. Het zal diegenen die zich niet in een klassiek onderwijssysteem willen of kunnen integreren, opnieuw motiveren.

Met de invoering van dit systeem voor de erkenning van vaardigheden op Europees niveau op een per definitie vrijwillige basis, wordt een grote stap in de richting van de cognitieve samenleving gezet.

Er zal een project met *persoonlijke bekwaamheidskaarten* worden gerealiseerd waarmee elk individu zijn kennis en know-how naarmate hij deze verwerft kan doen erkennen. Het gaat erom op grond van studies en proefprojecten inzicht te krijgen in relevante gegevens en na te denken over het gebruik van een dergelijke kaart door het individu. Het doel van deze actie is niet voor heel Europa één zelfde kaart in te voeren en op te leggen, maar wel bij te dragen tot de ontwikkeling van dergelijke hulpmiddelen om geleidelijk aan tot de vaststelling van gemeenschappelijke, ook transprofessionele normen te komen.

Via samenwerking tussen hoger-onderwijsinstellingen, bedrijfstakken, ondernemingen en kamers van koophandel zal een *Europees systeem voor de erkenning van technische en beroepsvaardigheden* worden ingevoerd (zie kader). De sociale partners zullen bij deze actie worden betrokken.

Ten slotte zal steun worden verleend aan de ontwikkeling van alle mogelijke overeenkomsten op het niveau van de onderneming, de bedrijfstak, de regio, enz., op grond van het principe van de persoonlijke bekwaamheidskaart.

B. Mobiliteit

De mobiliteit van studenten wordt vergemakkelijkt: overeenkomstig de resolutie van het Europees Parlement en de conclusies van de Raad (1993) moet een student die in zijn eigen land een studiebeurs heeft gekregen, indien hij zulks wenst, daar gebruik van kunnen maken om in een andere Lid-Staat lessen te volgen aan een instelling voor hoger onderwijs die bereid is hem in te schrijven. De Commissie zal hiertoe een voorstel doen.

Door een bundeling van menselijke hulpbronnen zullen in samenwerking met een aantal instellingen voor hoger onderwijs nieuwe studiecycli op "mastersniveau" worden ingevoerd. Deze zullen leiden tot wederzijds erkende diploma's die beantwoorden aan de kwalificatiebehoeften van de Europese markt.

De wederzijdse academische en professionele erkenning zal worden ontwikkeld door een algemene toepassing van het systeem voor de overdracht van studiepunten (ECTS-systeem – European Credit Transfer System) en de toepassing van dergelijke methoden op de beroepsopleiding. Het doel is hier een wederzijdse erkenning van opleidingsmodules te bereiken, waarbij afspraken tussen onderwijs- en opleidingsinstellingen, alsook tussen de verschillende bedrijfstakken de voorkeur krijgen.

De administratieve, juridische en met de sociale bescherming verband houdende belemmeringen voor de uitwisseling van studenten, personen in, leerkrachten en

onderzoekers moeten worden opgeheven. De Commissie zal duidelijke voorstellen uitwerken op grond van de richtsnoeren in het Groenboek over deze aangelegenheden, zoals gepland in haar werkprogramma.

C. Educatieve multimediasoftware

In het kader van het Europees jaar voor levenslang leren (1996) en in coördinatie met de werkzaamheden van de Task Force "Educatieve multimediasoftware" zal de ontwikkeling van Europese educatieve software worden gesteund door:

- de publikatie van gemeenschappelijke aanbestedingen door de betrokken communautaire programma's (SOCRATES, LEONARDO, ESPRIT, TELEMATIQUE, MEDIA II, INFO 2000),
- de invoering van een systeem voor het rendabel maken van en de toekenning van keurmerken aan educatieve software en Europese produkten op het gebied van onderwijs en opleiding om deze produkten te helpen verspreiden.

Voorbeeld 1

Nieuwe manieren om vaardigheden te valideren

Doelstellingen

- Een vraag naar onderwijs en opleiding doen ontstaan bij jongeren of volwassenen die geen toegang hebben of wensen te hebben tot een officieel onderwijssysteem dat met een diploma wordt afgesloten, of een stelsel van initiële beroepsopleiding
- Elk individu de mogelijkheid bieden partiële vaardigheden te doen erkennen in een flexibel en duurzaam systeem (waarvan elk individu gebruik kan maken, zoveel het wil) voor de validatie van kenniseenheden
- Deze kenniseenheden identificeren, evalueren en in onderling overleg vaststellen
- Het individu ertoe aanzetten zijn kwalificatie op te bouwen door met name deze elementaire cognitieve vaardigheden tot een geheel samen te voegen

Methoden

- De Europese samenwerking steunen in het streven naar een mogelijke opsplitsing van grote vakgebieden in elementaire eenheden
- Oprichten van Europese netwerken van centra voor beroepsopleiding, ondernemingen en bedrijfstakken, voor de vaststelling van de meest gevraagde technische en professionele vaardigheden, de inhoud van de vereiste "hoofdvaardigheden", evenals de trajecten die daar toegang toe verlenen
- Bepalen van de beste vorm van erkenning van vaardigheden (op grote schaal verspreide evaluatiepakketten, evaluatiecriteria, tests, etc.)
- De experimenten op dit gebied bundelen in een Europees systeem voor de erkenning van vaardigheden, dat een Europees keurmerk zal afgeven
- Invoering van formules voor persoonlijke bekwaamheidskaarten

II. Tweede algemene doelstelling

"SCHOOL EN ONDERNEMING NADER TOT ELKAAR BRENGEN"

Zowel op school als in de onderneming kunnen extra cognitieve vaardigheden worden verworven; zij dienen dan ook nader tot elkaar te worden gebracht. In sommige Europese landen is dit reeds lang gebeurd. In andere is dit pas laat en geleidelijk gebeurd, of bestaat er nog steeds een scheiding tussen de wereld van het onderwijs en die van de produktie.

Uitbreiding of versterking van de overstapmogelijkheden tussen school en onderneming kan aan beide alleen maar ten goede komen en bevordert de gelijke kansen op de arbeidsmarkt en de gelijke kansen tussen vrouwen en mannen in het beroep. De school, in de ruime betekenis van het woord, met andere woorden van het basis- tot het hoger onderwijs, moet de opleiding beter afstemmen op de mogelijkheden van de arbeidsmarkt. De onderneming moet kunnen rekenen op werknemers met technische en basisvaardigheden, die zelfstandig kunnen werken en zich kunnen aanpassen. Voor vrouwen en mannen die een opleiding volgen, vergroot een dergelijke onderlinge aanpassing de mogelijkheden inzake de toegang tot de arbeidsmarkt en de aanpassing aan de veranderingen in het werk.

School en onderneming nader tot elkaar brengen is dus een prioriteit waarbij de sociale partners ten volle moeten worden betrokken. Hiervoor dient aan drie voorwaarden te zijn voldaan:

De eerste voorwaarde is de openstelling van het onderwijs voor de wereld van de arbeid. Zonder het doel van onderwijs te reduceren tot werk, zijn inzicht in de wereld van de arbeid, kennis van het bedrijfsleven en inzicht in de veranderingen in de produktieactiviteiten elementen waarmee de school rekening moet houden.

De tweede voorwaarde is de betrokkenheid van de onderneming bij de opleiding, niet alleen van haar werknemers, maar ook van jongeren en volwassenen. De opleiding mag niet worden gezien als louter een middel om de ondernemingen geschoolde arbeidskrachten te verstrekken; de ondernemingen hebben hier zelf een zekere verantwoordelijkheid, met name diegenen die het niet gehaald hebben in de traditionele onderwijssystemen een kans, of liever een baan te bieden. De ondernemingen moeten zich hier beter van bewust worden. Sommige hebben zich aanzienlijke inspanningen getroost om personeel om te scholen in verband met de technologische innovaties. Andere doen dit niet en zetten arbeiders op straat die duidelijk bereid zijn een opleiding te volgen.

De derde voorwaarde is een aanvulling op de twee vorige en betreft een nauwere samenwerking tussen onderwijs- en opleidingsinstellingen.

Om nauwere banden tussen onderwijs en onderneming tot stand te brengen, moet in de eerste plaats het leerlingwezen worden ontwikkeld. Dit is een opleidingsmethode die is aangepast aan alle kwalificatieniveaus, en niet alleen aan de laagste. In het hoger onderwijs, op initiatief van de handels- of ingenieursscholen, begint het leerlingwezen overigens tot ontwikkeling te komen. Een grote Franse handelsschool (ESSEC) bijvoorbeeld heeft het leerlingwezen eerst in haar eigen opleidingen ingevoerd, dan op Europees niveau, in samenwerking met andere Europese instellingen voor hoger

onderwijs, zoals de London Business School, de Università Bocconi van Milaan en de Universiteit van Mannheim.

Het leerlingwezen verstrekt de jongeren immers zowel de nodige kennis als een levens- en werkervaring in de onderneming. Dit eerste contact met de wereld van de produktie geeft ze aanzienlijke troeven in handen voor een geslaagde toetreding tot de arbeidsmarkt. De **bevordering van het leerlingwezen** op Europees niveau betekent zowel voor jongeren als voor het bedrijfsleven een toegevoegde waarde.

De onderlinge aanpassing van onderwijs en produktie moet ook de initiële en de voortgezette **beroepsopleiding** versterken en vernieuwen en betreft alle werknemers. Het volgende verdient bijzondere aandacht: om een grote industriële mogendheid te blijven, heeft Europa geschoolde produktiearbeiders nodig. Het moet immers zijn grote traditie als arbeiderscultuur behouden, door deze te laten evolueren volgens de nieuwe produktievoorwaarden: beheersing van de nieuwe technologieën, belang van het onderhoud, autonomie in de uitvoering van de taken, groepsarbeid, betrokkenheid bij het streven naar kwaliteit. Meer algemeen heeft Europa een beroepsopleiding nodig die niet langer versnipperd en fragmentair is, en die iedereen in de gelegenheid stelt zijn werk te begrijpen en dus te beheersen, en ook te evolueren in dit werk. Het gaat er bijvoorbeeld om:

- technici de kans te bieden ingenieur te worden door na hun opleiding algemener onderwijs op het gebied van organisatie, management, bestuur, enz. te volgen;
- ingenieurs, en ook arbeiders, inzicht te geven in het hele proces van produktie tot verkoop, en het uiteindelijke gebruik van het produkt (installatie, onderhoud).

De dienstverlening, de ambachtelijke sector en het kleinbedrijf bieden tegenwoordig werkgelegenheidsperspectieven, zoals de mededeling van de Commissie "Het ambacht en de kleine ondernemingen, sleutels tot groei en werkgelegenheid in Europa" (COM(95) 502 def.) heeft aangetoond. Het lijkt dus noodzakelijk nieuwe vormen van alternerend leren aan te moedigen in overeenstemming met nieuwe beroepsprofielen in deze sector, alsook de opleiding tot het oprichten van een onderneming te steunen.

Verder moet innovatie in de beroepsopleiding worden gestimuleerd: door zelf te innoveren, zal de opleiding innovatie bevorderen.

In dit verband stelt dit Witboek de volgende acties voor.

A. Het leerlingwezen

Het leerlingwezen zal op Europees niveau worden ontwikkeld naar het voorbeeld van ERASMUS (zie kader). De financiering zal via een herstructurering van de huidige programma's gebeuren, met name in het kader van LEONARDO.

De bedoeling is jongeren in de hele Unie en voor de meest uiteenlopende beroepen meer kansen te bieden, en dit min of meer in de geest van het gezellensysteem, dat zeer veel heeft bijgedragen tot de kwaliteit van de Europese produkten en dat het belang van de mobiliteit voor de verwerving van kennis en know-how duidelijk heeft aangetoond.

Er zal een bijzondere inspanning moeten worden geleverd om over leermeesters en mentors te beschikken, een absolute – doch soms moeilijk te vervullen – voorwaarde voor de ontwikkeling van het leerlingwezen.

Ten slotte moet er een statuut voor de Europese leerling worden vastgesteld, in het verlengde van het Groenboek over de belemmeringen voor de transnationale mobiliteit van personen in opleiding.

Parallel hiermee zal de toegang tot *stages in ondernemingen* op Europees niveau worden uitgebreid via een Europese overeenkomst tussen de werkgeversorganisaties.

B. De beroepsopleiding

De opleiding tot *nieuwe beroepen in de dienstverleningssector* zal worden aangemoedigd, door de nadruk te leggen op het multidisciplinaire karakter van dergelijke opleidingen. Zo moet bijvoorbeeld de opleiding tot beroepen op het gebied van toerisme en milieubescherming, die volop in ontwikkeling zijn, worden aangemoedigd.

Ook de opleiding van *ingenieurs en technici in de tertiaire sector* zal worden gesteund. Productie, installatie, onderhoud, herstel, advies aan de gebruikers: dienstverlening is overal aanwezig. Het ontstaan van nieuwe consumptiegoederen, met name op het gebied van de informatica en de communicatietechnologieën, verhoogt de vraag naar dienstverlening aanzienlijk, een vraag waaraan de klantenservice van de fabrikanten of distributeurs niet altijd kan voldoen. Op dergelijke gebieden mag de opleiding in dienstverlening niet los worden gezien van de productie: vandaar het belang van deze opleidingen. Het doel is dus ingenieurs en technici op te leiden in overeenstemming met de activiteiten in de dienstverlening en de behoeften van de consument, via interdisciplinaire opleidingen die ten dele in de onderneming worden verstrekt, en die uitmonden in een diploma of een titel van ingenieur of technicus in de tertiaire sector.

Verder zal de opleiding in het *oprichten van een onderneming* worden aangemoedigd. Samen met de Lid-Staten en de sociale partners zal worden gezocht naar systemen die de oprichting van micro-ondernemingen, met name door jongeren, bevorderen. Met het oog hierop wijst het Groenboek over innovatie er trouwens op dat de formaliteiten voor de oprichting van dergelijke ondernemingen nog sterk moeten worden vereenvoudigd.

Binnen de diensten van de Commissie zal een *Europese waarnemingspost voor innoverende praktijken in de beroepsopleiding* worden opgericht om uitwisselingen en de verspreiding van goede praktijken en vernieuwende experimenten in de Europese Unie tot stand te brengen.

In diezelfde geest zullen systemen worden uitgedacht om te anticiperen op de behoeften inzake vaardigheden, kwalificaties en nieuwe beroepen.

Voorbeeld 2

Ontwikkeling van het leerlingwezen in Europa

Doelstellingen

- Ontwikkeling van het leerlingwezen in al zijn vormen (alternerende opleiding, etc.) en op alle niveaus in Europa door de mobiliteit tussen de diverse Europese opleidingscentra voor lange perioden te vergemakkelijken
- Herstel van de traditie van het gezellensysteem, waardoor tijdens de opleiding beroeps- en onderwijsvervaring kan worden opgedaan in verschillende culturen en ondernemingen
- Bevordering van nieuwe vormen van mentorschap die rekening houden met de Europese dimensie

Methoden

- Oprichting en consolidering van netwerken van opleidingscentra tussen diverse Europese landen
- Bevordering van de mobiliteit van leerlingen naar het voorbeeld van ERASMUS
- Invoering van een Europees statuut voor leerlingen in het verlengde van het Groenboek over de belemmeringen voor de transnationale mobiliteit van personen in opleiding

III. Derde algemene doelstelling:

"UITSLUITING BESTRIJDEN"

De ontwikkeling van onze economieën, alsook de concurrentie hebben een aantal bevolkingsgroepen gemarginaliseerd: jongeren zonder diploma, oudere werknemers, langdurig werklozen en herintredende vrouwen. De analyse in deel I van het Witboek toont aan dat deze bevolkingsgroepen nog kwetsbaarder zijn, aangezien de toegang tot kennis bepalend is voor de sociale status en de arbeidsbekwaamheid.

Om dit proces van marginalisering een halt toe te roepen, hebben de Lid-Staten een reeks maatregelen genomen. Enerzijds berusten zij grotendeels op de uitbreiding van stages voor opleiding en reïntegratie, anderzijds op – overigens gevarieerde – formules voor de reïntegratie van de meest kansarme personen via activiteiten van lokale verenigingen. Zo constateert men de ontwikkeling van arbeidsinpassingsbedrijven, "workshops" en andere vormen van reïntegratie door de uitoefening van een beroepsbezigheid onder begeleiding die moet uitmonden in een kwalificatie. Deze maatregelen drukken erg zwaar op de overheidsfinanciën, maar de Gemeenschap heeft met de Structuurfondsen een belangrijke bijdrage verleend.

Naast al deze maatregelen wil dit Witboek ook wijzen op het belang van de steun aan twee soorten experimenten die in een aantal Lid-Staten zijn gevoerd om uitsluiting te bestrijden en het gevoel deel uit te maken van de samenleving te versterken.

Het gaat met name om de steun aan experimenten met tweede-kansscholen en vrijwilligerswerk voor jongeren.

A. Tweedekans-scholen

Het idee is simpel: de beste opleidingen en de beste begeleiding geven aan jongeren die uit het onderwijssysteem zijn uitgesloten of dreigen te worden uitgesloten, om hen opnieuw zelfvertrouwen te schenken.

Ook al is de school een "eerste kans" voor elk individu om zich in de samenleving te integreren, toch moet jammer genoeg worden vastgesteld dat dit niet het geval is voor de meest kansarme bevolkingsgroepen, die vaak niet meer kunnen terugvallen op de gezins- of sociale structuren voor een algemene opleiding op school. De grote stedelijke agglomeraties tellen soms al tienduizenden jongeren die uit het onderwijssysteem zijn uitgesloten. Aangezien zij geen kwalificatie hebben, is er voor hen weinig hoop om werk te vinden en zich in de samenleving te integreren.

Op grond van de in de Lid-Staten gevoerde experimenten blijkt duidelijk dat inhaalopleidingen niet in "gettoscholen" mogen plaatsvinden. **Scholen in probleemwijken bieden steeds meer een tweede kans, of er worden nieuwe onderwijscentra opgericht die, afhankelijk van hun ligging, extra middelen ter beschikking hebben.**

Deze scholen moeten de toegang tot kennis verbeteren door een beroep te doen op de beste leerkrachten, door deze zo nodig beter te betalen, door het tempo aan te passen, door een nieuwe motivatie, stages in ondernemingen, het gebruik van multimediamateriaal en de beperking van het aantal leerlingen per klas (zie kader).

In deze probleemwijken, waar de sociale en gezinsstructuren uiteenvallen, moet de school verder opnieuw tot een gemeenschapscentrum worden gemaakt door ervoor te zorgen dat er ook buiten de lesuren leerkrachten aanwezig zijn.

De tweedekans-experimenten richten zich tot de hele schoolbevolking van een probleemwijk, zonder onderscheid te maken tussen degenen die traditioneel onderwijs aankunnen en degenen die dat niet kunnen, om elke vorm van segregatie te voorkomen.

Men mag niet vergeten dat vele experimenten met het oog op een "tweede kans" reeds jarenlang worden gevoerd. In de **Verenigde Staten** zijn 500 "intensieve scholen" (zie bijlage) in bepaalde stadswijken ingevoerd die in een geconsolideerd en versneld tempo onderwijs verstrekken. Op de bijeenkomst van de Groep van 7 over de informatiemaatschappij in maart jongstleden in Brussel hebben de Amerikaanse verantwoordelijken uitgelegd dat uit het klassiek opleidingssysteem uitgesloten jongeren de weg naar school terugvinden wanneer hun computers en bekwame opleiders ter beschikking worden gesteld. Interactiviteit maakt hier plaats voor hun passieve houding in de traditionele onderwijsvormen. Deze scholen staan voor zover mogelijk open voor zowel leerlingen die het schoolsysteem verlaten hebben als voor leerlingen die met het klassiek onderwijs vertrouwd waren.

In **Israël** is reeds vóór de oprichting van de Staat een origineel onderwijssysteem tot ontwikkeling gekomen in het kader van "jongerengemeenschappen" binnen dorpsgemeenschappen, waarin voor opvang en integratie van Europese vluchtelingenkinderen die geen familie meer hebben, wordt gezorgd. Dit onderwijsmodel van Alyat Hanoar (zie bijlage) zorgt thans voor een succesvolle integratie van jongeren uit Marokko, Rusland, Ethiopië enz. Sinds de invoering van dit systeem is in de Israëlische samenleving voor meer dan 300.000 jongeren voor onderwijs en integratie gezorgd, met als resultaat dat het percentage "uitvallers" (degenen die met hun opleiding stoppen) veel lager ligt dan het nationaal gemiddelde.

In een totaal andere context, maar ook als reactie op een crisissituatie, is het niet verwonderlijk dat de lokale overheden in Europa, steunend op verenigingen, weer het oorspronkelijk direct na de Eerste Wereldoorlog in Europa geopperde idee oppakken om via de school een tweede kans te bieden. In probleemwijken van de voorsteden komen tweedekans-experimenten tot ontwikkeling door middelen voor leerkrachten en infrastructuur vrij te maken, geïnspireerd door deze wegbereidende reïntegratiemodellen. Dit is het geval in Nederland, Spanje en Frankrijk, met op lokaal niveau ingevoerde systemen. Naast vele andere experimenten kan het voorbeeld van een project op Europees niveau worden genoemd: in het kader van COMENIUS hebben vijf grote steden (Antwerpen, Bologna, Bradford, Marseille en Turijn) met het oog op sociale integratie van migrantenkinderen door middel van schoolsucces een educatief partnerschap opgezet.

Sommige regeringen hebben niet alleen besloten tot aanzienlijke budgettaire steun, doch ook tot maatregelen voor positieve discriminatie voor tweedekans-experimenten in probleemwijken door een lokale omgeving te creëren van het type "vrije zone".

De Commissie is voornemens om in het kader van de programma's SOCRATES en LEONARDO steun te verlenen aan dergelijke tweedekans-systemen door de cofinanciering van een aantal proefprojecten, het totstandbrengen van netwerken voor de lopende experimenten en de verspreiding van pedagogische methoden (zie kader). Op

grond hiervan wenst zij een discussie op gang te brengen om na te gaan of de oprichting van tweedekans-scholen op grotere schaal al dan niet moet worden aangemoedigd.

B. Het Europees vrijwilligerswerk

Vormen van vrijwilligerswerk bestaan al in verscheidene Lid-Statens. Jongeren kunnen – zonder dat dit als vervangende dienstplicht wordt aangemerkt – gedurende een bepaalde periode in hun eigen land of in een ontwikkelingsland werkzaamheden van algemeen belang verrichten.

Ook de Europese Unie heeft hier in bescheiden mate, en tot op heden bij wijze van experiment, aan bijgedragen via het programma Jeugd voor Europa. Verder kunnen door het programma YOUTHSTART in het kader van de beroepsopleiding acties gefinancierd worden om de integratie van jongeren zonder kwalificaties te ondersteunen.

Dit zijn weliswaar belangwekkende activiteiten, maar qua omvang zijn zij nog erg beperkt. Ook zijn er geen multilaterale acties uit voortgekomen. Doordat er geen speciale rechtspositie voor vrijwilligers bestaat, worden zij geconfronteerd met tal van belemmeringen op het gebied van het vrije verkeer, de belastingen en de sociale zekerheid.

De laatste tijd wordt door het Europees Parlement, door niet-gouvernementele organisaties en door verscheidene Lid-Statens steeds nadrukkelijker gevraagd om concrete maatregelen op Europees niveau ter aanvulling van de nationale acties – en dus met inachtneming van het subsidiariteitsbeginsel – om een Europese burgerdienst te stimuleren.

Dit alles ligt in het verlengde van het verslag van het Comité ad hoc "Europa van de Burger" (verslag-Adonnino, 1985) en de resoluties van het Europees Parlement van 22 september en 5 oktober 1995. Het idee om een "Europese vrijwilligersdienst voor humanitaire acties" in het leven te roepen wordt ook genoemd in het rapport van de discussiegroep voor de Intergouvernementele Conferentie.

Om de Europese burgerdienst aan te moedigen, zal de Commissie:

- in het kader van het bestaande programma "Jeugd voor Europa", dat reeds is aangenomen door de Raad en het Parlement, een actie starten ter ondersteuning van een flink aantal jonge vrijwilligers voor taken van algemeen belang buiten hun eigen land. Deze burgerdienst kan zowel in de Gemeenschap verricht worden, vooral in probleemwijken, als daarbuiten, in multinationale teams en met name in ontwikkelingslanden;
- de mogelijkheid bestuderen om op grond van de artikelen 126 en 127 van het Unieverdrag voor te stellen een wettelijk en financieel kader te creëren om de ontwikkeling en coördinatie van de nationale en communautaire activiteiten voor een Europese burgerdienst te vergemakkelijken, met name door het wegnemen van bepaalde belemmeringen voor het vrije verkeer van de jonge vrijwilligers.

Voorbeeld 3

Een tweede kans bieden via de school

Doelstellingen

- Reïntegratie van jongeren zonder diploma uit achterstandswijken van grote steden, in het kader van systemen voor tweedekans-onderwijs, door een heroriëntering van de scholen in deze wijken of door de oprichting van nieuwe onderwijscentra
- Een goede begeleiding dank zij bijzonder bekwame leerkrachten die even goed betaald worden als in de meest vermaarde instellingen
- Motivering van de betrokken jongeren, hen leren te leren, ontwikkeling van basis- en sociale vaardigheden
- Kleine klassen

Methoden

- Extra Europese middelen vrijmaken ter ondersteuning van nationale of regionale financieringen voor de invoering van inpassingstrajecten
- Overleg en partnerschappen met de economische subjecten om de integratiemogelijkheden op de arbeidsmarkt na het opleidingstraject te verhogen
- Vanaf het begin van het opleidingstraject een lokale onderneming uit het MKB of een grote onderneming als mentor inschakelen, met de belofte tot indienstneming indien de nodige getuigschriften of erkende vaardigheden worden behaald
- Een pedagogische methode gebruiken met een aangepast tempo en een beroep doen op de nieuwe onderwijstechnologieën
- De tweedekans-systemen in een netwerk onderbrengen en de pedagogische methoden verspreiden
- De gezinnen nauw betrekken bij de activiteiten en de werking van de school
- Op grote schaal gebruik maken van de informatie- en multimediatechnologieën (in samenwerking met de ondernemingen)
- Intensieve sportbeoefening en culturele activiteiten

IV. Vierde algemene doelstelling

"BEHEERSING VAN DRIE COMMUNAUTAIRE TALEN"

De beheersing van meerdere communautaire talen is noodzakelijk geworden, willen de burgers van de Unie kunnen profiteren van de persoonlijke en beroepsmogelijkheden die de grote interne markt zonder binnengrenzen biedt. Deze talenkennis moet gepaard gaan met het vermogen zich aan een multiculturele werk- en leefomgeving aan te passen.

Talen zijn ook onontbeerlijk om andere mensen te leren kennen. Taalbeheersing draagt dus bij tot versterking van het gevoel deel uit te maken van Europa met zijn rijke culturele verscheidenheid, en van het begrip tussen de Europese burgers.

Het leren van talen is nog uit een ander oogpunt van belang. De ervaring leert dat, als van jongs af aan met het leren van talen wordt begonnen, dit de kans op schoolsucces op een niet te verwaarlozen manier vergroot. Het contact met een andere taal gaat niet alleen goed samen met de beheersing van de moedertaal, maar is daar zelfs bevorderlijk voor. Het verruimt uiteraard de culturele horizon. Meertaligheid is een bestanddeel van zowel de Europese identiteit en het Europese burgerschap, als van de cognitieve samenleving.

De Europese Unie draagt trouwens bij tot de ontwikkeling van het talenonderwijs in het kader van LINGUA, een programma dat voortaan deel uitmaakt van het SOCRATES- en LEONARDO-programma.

Vreemde-talenkennis kan niet langer voorbehouden blijven aan een elite of aan degenen die deze kennis opdoen dank zij hun geografische mobiliteit. In het verlengde van de resolutie van de Raad van de ministers van Onderwijs van 31 maart 1995 moet iedereen, ongeacht het gevolgde opleidings- of onderwijstraject, in de gelegenheid worden gesteld om naast zijn moedertaal ten minste twee andere communautaire talen te leren. De Commissie betreurt het dat de betekenis van deze toezegging is afgezwakt door de opnemings van een restrictie die de Lid-Staten de mogelijkheid biedt de reikwijdte ervan te beperken door de woorden "indien mogelijk".

Om drie communautaire talen effectief te leren beheersen, is het wenselijk al in het voorschools onderwijs met het leren van een vreemde taal te beginnen en dit systematisch uit te bouwen op de lagere school, waarna op de middelbare school met de tweede communautaire vreemde taal wordt begonnen. Het zou zelfs goed zijn wanneer, net als op de Europese Scholen, de eerstgeleerde vreemde taal de taal wordt waarin bepaalde vakken op de middelbare school worden onderwezen. Aan het einde van de basisopleiding dient iedereen twee communautaire vreemde talen te beheersen.

Met name in de beroepsopleiding, zowel de initiële als de bij- en nascholing, dient veel plaats te worden ingeruimd voor het leren van talen. Dit heeft een dubbele betekenis voor het beroepsleven, aangezien talenkennis een belangrijk onderdeel is van iemands algemene ontwikkeling en tegelijk een belangrijke troef is bij het vinden van werk in eigen land en, dank zij de daardoor mogelijk geworden mobiliteit, ook binnen de Unie.

Dat alles veronderstelt een hoogwaardig onderwijsaanbod met moderne methoden en onderwijsleermiddelen die op de verschillende doelgroepen zijn afgestemd. In die zin stelt het Witboek de volgende ondersteunende acties op Europees niveau voor.

De invoering van evaluatiesystemen (waaronder de ontwikkeling van kwaliteitsindicatoren) en systemen voor de kwaliteitsborging van methoden en materiaal voor het leren van de communautaire talen zal door de Gemeenschap worden ondersteund.

Er komt een **kwaliteitsmerk "Europese scholen"**, dat zal worden toegekend aan scholen die aan bepaalde criteria inzake de bevordering van het leren van communautaire talen voldoen (zie **kader**).

De uitwisseling van taalonderwijsmateriaal afgestemd op verschillende doelgroepen (volwassenen, laaggeschoolden, jonge kinderen...) zal worden gesteund.

Het vroegtijdig onderwijs van de communautaire talen zal worden gestimuleerd, met name via de uitwisseling van materiaal en pedagogische ervaringen.

Voorbeeld 4

Een kwaliteitsmerk voor de Europese scholen

Doelstellingen

- Ontwikkeling van onderwijs in ten minste twee communautaire vreemde talen voor alle jongeren
- Stimulering van innoverende methoden voor het leren van talen
- Verspreiding van het dagelijks gebruik van de Europese vreemde talen binnen de onderwijsinstellingen van alle niveaus
- Stimulering van de bewustmaking inzake de communautaire talen en culturen, en het vroegtijdig leren ervan

Methoden

- Aanmoediging van de onderwijsinstellingen om al vanaf de basisschool het onderwijs in ten minste een communautaire taal te verzorgen
- Vaststelling van een kwaliteitsmerk "Europese scholen", dat wordt toegekend op grond van de volgende criteria:
 - daadwerkelijk gebruik door alle leerlingen van een communautaire taal in het basisonderwijs en van twee talen in het middelbaar onderwijs
 - deelname van het onderwijzend personeel uit andere Lid-Staten van de Unie
 - toepassing van pedagogische methoden die het zelfstandig leren van talen stimuleren
 - oprichting van een organisatie die het contact tussen jongeren uit verschillende Lid-Staten bevordert (ook via het gebruik van informatietechnologieën)

Dank zij de bevordering van dit kwaliteitsmerk zullen bij de Lid-Staten (en de lagere overheden) aanvullende financiële middelen kunnen worden vrijgemaakt

- Koppeling in een netwerk van de instellingen waaraan dit kwaliteitsmerk is toegekend

V. Vijfde algemene doelstelling

"GELIJKE BEHANDELING VAN MATERIËLE INVESTERINGEN EN INVESTERINGEN IN OPLEIDING"

Het Witboek stelt dat investeren in kennis bepalend is voor het concurrentievermogen en de arbeidsbekwaamheid. Om deze beleidslijn in praktijk te brengen, moeten twee categorieën van elementen worden geanalyseerd en in voorstellen voor actie uitmonden:

- de hoogte van de investeringen in menselijk kapitaal,
- de boekhoudkundige en fiscale behandeling van de uitgaven voor opleiding.

Wat het eerste aspect betreft, dient men te beseffen dat de uitgaven voor onderwijs en opleiding sterk onderhevig zijn aan de conjunctuurontwikkelingen en de schommelingen in de bedrijvigheid. Dit is bijzonder goed merkbaar in het bedrijfsleven, dat tijdens de recessie de neiging had de uitgaven hiervoor sterk te verlagen. Aan de andere kant moet de overheid ondanks de noodzakelijke bezuinigingen en terugdringing van het overheidstekort toch proberen de investeringen door de gemeenschap in onderwijs en opleiding op peil te houden.

Uit fiscaal en boekhoudkundig oogpunt wordt arbeid niet als een vermogensbestanddeel beschouwd. Arbeid staat gelijk aan bedrijfskosten, die in de resultatenrekening van de onderneming als lonen en belastingen worden opgevoerd. Een mogelijkheid is te overwegen dat de door de werknemers tijdens de uitoefening van hun functie opgedane know-how en kennis wellicht de waarde van de onderneming verhoogt, en dat dus een deel van de uitgaven voor opleiding en van het tijdens de opleidingsperiode uitbetaalde loon als af te schrijven immateriële activa moet worden aangemerkt en naar de balansrekening moet worden overgeschreven.

Thans dienen in de eerste plaats de door alle actoren gedane investeringen in onderwijs en opleiding te worden geconsolideerd – hetgeen vooronderstelt dat zij gemeten worden –, moeten er directe en indirecte prikkels komen ter bevordering van investeringen in menselijke hulpbronnen en moeten de boeking en controle van de uitgaven verbeterd worden.

Het is met name wenselijk dat er, zoals de Commissie reeds had voorgesteld in de mededeling over een "beleid inzake het concurrentievermogen van de Europese Unie op industriegebied" (COM(94) 319 def.), maatregelen worden genomen ten behoeve van ondernemingen die een speciale opleidingsinspanning leveren, zodat zij een deel van de hiervoor uitgetrokken bedragen als immateriële activa op hun balans kunnen opvoeren. Tegelijkertijd zouden er formules ontwikkeld moeten worden voor "opleidingsspaarplannen" voor degenen die hun kennis wensen op te frissen of hun opleiding wensen te hervatten na hun studie onderbroken te hebben.

Met de ontwikkeling van de informatiemaatschappij komen nu al steeds meer nieuwe goederen en diensten op de markt die hoe langer hoe belangrijker worden voor de verbetering van de kennis. Tal van Lid-Statens kennen reeds aftrekmogelijkheden voor sommige opleidingsuitgaven. Men dient zich af te vragen of de belastingstelsels niet herzien en snel uitgebreid moeten worden ten einde rekening te houden met de

technologische ontwikkeling en de burgers in staat te stellen zo veel mogelijk te investeren in de continue verbetering van hun kennis.

Het Witboek stelt de volgende ondersteunende acties op Europees niveau voor ten einde:

- enerzijds de investeringen in onderwijs en opleiding te meten;
- anderzijds de investeringen in menselijke hulpbronnen te bevorderen.

Er zal een algemeen situatieoverzicht van de openbare en particuliere investeringen in onderwijs en opleiding binnen de Unie worden samengesteld.

Er zal een inventarisatie van de steunmaatregelen en prikkels voor het investeren in onderwijs en opleiding in Europa worden opgesteld ten einde bekendheid te geven aan de verschillende bestaande regelingen.

Aan de hand van een bestudering van de verschillende manieren van fiscale en boekhoudkundige behandeling van de uitgaven van ondernemingen en particulieren voor opleiding, zal met de Lid-Staten overleg worden gevoerd over de bevordering van investeringen in menselijke hulpbronnen als vastlegging (zie kader).

Voorbeeld 5

Bevordering van investeringen in menselijk kapitaal

Doelstellingen

- Opleiding moet algemeen gezien worden als investering en niet als lopende uitgave
- Individuen stimuleren om in hun opleiding te investeren naar het voorbeeld van de spaarplannen
- Stimulering van de convergentie tussen de nationale systemen uit het oogpunt van boekhoudkundige en fiscale behandeling van de uitgaven voor opleiding
- Onderlinge aanpassing van de fiscale en boekhoudkundige behandeling van immateriële investeringen, met name de uitgaven voor onderzoek en opleiding

Methoden

- Vaststelling van de verschillende manieren van fiscale en boekhoudkundige behandeling van de uitgaven van ondernemingen en individuen voor opleiding
- Beoordeling van de financiële gevolgen voor de Lid-Staten en het bedrijfsleven
- Communautair deskundigenonderzoek naar verschillende manieren voor de behandeling van de uitgaven voor opleiding als investering voor bedrijfsleven en individu
- Met de Lid-Staten en sociale partners gecoördineerd onderzoek van de juridische en administratieve bepalingen om de uitgaven van ondernemingen voor opleiding als investeringen te kunnen beschouwen

ALGEMENE CONCLUSIES

De wereld zit midden in een overgangperiode en maakt ingrijpende veranderingen door. Alles duidt erop dat de Europese samenleving net als de andere een nieuw tijdperk binnentreedt dat wel eens onstabiel en onvoorspelbaarder zou kunnen zijn dan alle voorgaande.

Natuurlijk roept dit nieuwe tijdperk, het tijdperk van de mondialisering van het handelsverkeer, van de informatiemaatschappij, van de ingrijpende wetenschappelijke en technische veranderingen, vragen en angsten op, in de eerste plaats omdat men er niet goed in slaagt de contouren ervan te bepalen.

Deze vragen en angsten zijn waarschijnlijk klemmender in Europa dan elders. De Europese beschaving is oud en complex. Zij wordt enerzijds gekenmerkt door een zeer sterke dorst naar onderzoek en kennis, erfenis van een geschiedenis waarin Europa de eerste technische en industriële revolutie heeft doorgemaakt en aldus de wereld heeft veranderd, en anderzijds een zeer sterke hang naar stabiliteit en collectieve zekerheid. Dit verlangen is volkomen begrijpelijk op een continent dat zolang door oorlogen is geteisterd en door politieke en sociale conflicten is verscheurd: maar het kan ook voedsel geven aan conservatieve reflexen ten aanzien van veranderingen.

En toch is dit tijdperk van veranderingen een historische kans voor Europa, omdat deze overgangperiodes, waarin een samenleving de kiem legt voor de volgende, de enige zijn waarin het klimaat gunstig is voor ingrijpende hervormingen die abrupte veranderingen uitsparen. De groei van de handel in de wereld, de wetenschappelijke ontdekkingen, de nieuwe technologieën bieden namelijk nieuwe mogelijkheden voor de ontwikkeling en de vooruitgang.

Of, zoals een groot Europees historicus schrijft wanneer hij deze periode van veranderingen vergelijkt met de daaraan voorafgegane, met name de overgang van de middeleeuwen naar de renaissance:

"Het Europa van de middeleeuwen en de moderne tijd moest het opnemen tegen de Byzantijnse wereld, de Arabische wereld en het Turkse rijk. Vandaag is er gelukkig sprake van een vreedzamere confrontatie; maar het bestaan van grootmachten, qua geografische uitgestrektheid, economische kracht of beide tegelijk, noopt Europa uit te groeien tot daarmee vergelijkbare afmetingen indien het wil voortbestaan, evolueren en zijn identiteit bewaren. Tegenover Amerika, Japan en morgen China moet Europa economisch, demografisch en politiek voldoende gewicht hebben om zijn onafhankelijkheid te kunnen waarborgen.

*Gelukkig werken de kracht van zijn beschaving en zijn gemeenschappelijk erfgoed in zijn voordeel. Zoals wij gezien hebben, is de Europese beschaving al vijftientwintig eeuwen lang creatief geweest, een oude cultuurlaag steeds weer met een nieuwe bedekkend; en ook vandaag nog vormen, zoals een slogan zegt, de grijze cellen Europa's belangrijkste grondstof."*¹

¹

Jacques LE GOFF, *La vieille Europe et la nôtre*, Éditions du Seuil, 1994.

Op Europese schaal kan wel degelijk een maatschappij van de vooruitgang worden opgebouwd die zowel in staat is de aard der dingen op wereldschaal te helpen veranderen als zelfbewust te blijven.

Dit Witboek heeft het standpunt verdedigd dat deze doelstelling kan worden verwezenlijkt door zo snel mogelijk de Europese cognitieve samenleving op te bouwen. Deze voorwaartse beweging impliceert ingrijpende veranderingen. **In de bestaande onderwijs- en opleidingsstelsels namelijk wordt het beroepstraject maar al te vaak eens en voor altijd uitgestippeld. Zij zijn te star, te sterk verkokerd, er zijn niet voldoende overstapmogelijkheden en niet genoeg mogelijkheden voor levenslang leren.**

Onderwijs en opleiding verschaffen de nodige referentiepunten voor de bevestiging van iedere individuele en collectieve identiteit en maken tegelijkertijd nieuwe doorbraken in de wetenschap en technologie mogelijk. De zelfstandigheid die daardoor aan het individu wordt verleend, versterkt, indien zij door allen wordt gedeeld, het gevoel van samenhang en doet het gevoel wortelen dat men erbij hoort. De culturele verscheidenheid van Europa, zijn ouderdom, de mobiliteit tussen verschillende culturen zijn sterke troeven voor de aanpassing aan de nieuwe wereld die in het verschiet ligt.

Europeaan zijn betekent profiteren van culturele verworvenheden van een ongeëvenaarde verscheidenheid en diepgang. Het moet ook impliceren dat men alle mogelijkheden te baat neemt om toegang te krijgen tot kennis en bekwaamheid. Doel van het Witboek is de voorwaarden te scheppen waarin meer van deze mogelijkheden gebruik kan worden gemaakt: de aanbevelingen die het bevat, kunnen niet pretenderen het onderwerp uit te putten.

Er wordt een bescheidener doel mee beoogd, namelijk samen met het onderwijs- en opleidingsbeleid van de Lid-Staten Europa op weg helpen naar een cognitieve samenleving. Zij hebben ook ten doel in de komende jaren een bredere discussie op gang te brengen. En ten slotte kunnen zij helpen duidelijk maken dat de toekomst van Europa en zijn plaats in de wereld afhangen van het vermogen om vandaag voor de persoonlijke ontplooiing van de vrouwen en mannen die er leven, een minstens even grote plaats in te ruimen als tot nu toe voor economische en monetaire vraagstukken is ingeruimd. Zo zal Europa laten zien dat het niet louter een vrijhandelszone is, maar een georganiseerd politiek geheel, en de manier om de mondialisering niet te ondergaan maar te beheersen.

Bijlage 1

Enkele gegevens en cijfers

N.B.:

1. *Onderstaande gegevens en cijfers zijn ontleend aan een aantal documenten van de Europese Commissie en de OESO. Zoals alle statistieken, zeker vergelijkende, moeten zij met de nodige voorzichtigheid worden gebruikt, te meer daar de meeste betrekking hebben op het jaar 1991/92.*
2. *De gegevens en cijfers betreffende de beroepsopleiding hebben hoofdzakelijk betrekking op de bij- en nascholing (al was het maar omdat in een aantal Lid-Staten de initiële opleiding vooral tot het ressort van het ministerie van onderwijs behoort – bij voorbeeld in Frankrijk, met name onder de aanduiding technisch onderwijs). Bovendien is het daar waar bij- en nascholing vooral een zaak is van de ondernemingen (en bedrijfstakken), moeilijk aan nauwkeurige en volledige gegevens te komen.*

ONDERWIJS

- **In 1993 waren er in de 15 Lid-Staten van de Unie bijna 117 miljoen personen onder de 25 jaar; dat is 32% van de bevolking. Ierland telt relatief de meeste jongeren (43%), anderhalf keer zo veel als Duitsland, waar dit percentage het laagst is. Sinds 1973 is het aandeel van de jongeren onder de 25 jaar in de bevolking in alle Lid-Staten gedaald. In een aantal landen met het hoogste percentage jongeren onder de 25 jaar (Spanje, Finland, Nederland, Portugal) was deze daling het sterkst. Opgemerkt zij dat het percentage jongeren onder de 25 jaar in de bevolking zeer ongelijk verdeeld is: van meer dan 35% in het zuiden van Portugal, in het zuiden van Italië, in de noordelijke helft van Frankrijk en in Ierland bij voorbeeld, tot minder dan 29% in Noord-Italië en de nieuwe deelstaten van de Bondsrepubliek.**
- **Tijdens het schooljaar 1991/92 waren er in de Europese Unie 67 miljoen leerlingen en studenten, bijna een vijfde van de totale bevolking (berekend op het Europa van de 12). Bijna 60% van de jongeren onder de 25 jaar volgde onderwijs aan een onderwijsinstelling. Als men de leerlingen in het kleuteronderwijs meerekent, komt men op een aantal van 77 miljoen jongeren onder de 25 jaar die in 1992 in het oude Europa van de 12 onderwijs volgden; dat is bijna 70% van de bevolking.**
 - **In 1991/92 telde de Europese Unie (de 12 Lid-Staten) meer dan 22 miljoen jongeren in het basisonderwijs, dat wil zeggen meer dan een derde van de schoolgaande bevolking.**
 - **In 1991/92 stonden in de Europese Unie bijna 35 miljoen leerlingen ingeschreven aan instellingen voor middelbaar onderwijs, ofte wel 52% van de schoolgaande jeugd. Deze percentages verschillen iets van land tot land: van 44% in Portugal tot bijna 60% in Duitsland. In de hele Unie (en vooral in Duitsland, Italië, Nederland, Oostenrijk en Zweden) volgen meer**

jongeren middelbaar technisch onderwijs dan algemeen universitair onderwijs (bijvoorbeeld 79% in Duitsland).

- **Bijna 10 miljoen jongeren bezochten in 1991/92 een instelling voor hoger onderwijs;** dat is 14% van de totale schoolgaande jeugd. Dit percentage was het hoogst in Denemarken en het laagst in Portugal. Nog steeds in 1991/92 was 5% van de studenten geen onderdaan van het land waar zij studeerden (ook hier weer aanzienlijke verschillen tussen de Lid-Staten: 10,4 in België en 1,4% in Griekenland).
- **Niet alle jongeren zijn aan het eind van hun leerplicht in het bezit van een diploma:** de verhouding tussen het aantal afgegeven diploma's en het aantal 18-jarigen bedroeg in de Europese Unie voor het middelbaar onderwijs 0,81 en de verhouding tussen het aantal afgegeven diploma's en het aantal 23-jarigen bedroeg in hetzelfde jaar (1990/91) 0,23. In beide gevallen verschilde de situatie sterk van de ene tot de andere Lid-Staat.
- **De Europese Unie telde in 1991/92 meer dan 4 miljoen onderwijsgegenden** (exclusief het hoger onderwijs).
- **De meeste onderwijsinstellingen zijn in de Europese Unie openbaar:** meer dan 70% van de instellingen ressorteert rechtstreeks onder de overheid. Italië telde het grootste aantal volledig onafhankelijke particuliere instellingen (dat wil zeggen particulier en voor minder dan 50% van hun subsidies afhankelijk van de overheid).
- **Meer dan 20% van de niet schoolgaande jeugd onder de 25 jaar was in maart 1995 werkloos;** dit percentage varieert van 6,5% in Luxemburg tot meer dan 45% in Spanje. In alle landen van de Unie, met uitzondering van Duitsland, is de jeugdwerkloosheid aanmerkelijk hoger dan de totale werkloosheid.
- **Over het algemeen (behalve in Griekenland en Italië) bestaat er een rechtstreeks verband tussen het onderwijsniveau en het werkloosheidscijfer: hoe hoger dit niveau, des te lager de jeugdwerkloosheid:** in België, Denemarken, Duitsland, Spanje, Frankrijk, Ierland, Italië, Finland, Zweden en het Verenigd Koninkrijk lag die bij 15% of meer voor jongeren die niet meer dan lager middelbaar onderwijs hebben genoten, en bij 19% voor degenen die het hoger onderwijs hebben voltooid.
- **De onderwijsuitgaven maken een zeer groot deel uit van de overheidsuitgaven.** In Finland werd in 1992 het grootste percentage van het BNP aan onderwijs besteed, bijna 8%. Voor de landen waarvan de gegevens beschikbaar zijn, schommelt dit percentage tussen 7,9 en 5% (Duitsland, Nederland). Met uitzondering van Nederland, waar het bijzonder onderwijs een tamelijk groot deel hiervan opslokt (3,3% van BNP), gaan nagenoeg alle onderwijsuitgaven naar het openbaar onderwijs. Er bestaat geen rechtstreeks verband tussen het percentage van het BNP dat aan onderwijs besteed wordt, en de uitgaven per leerling in relatie tot het BNP per inwoner.

- Op het ogenblik zijn in Europa meer dan 500 000 studenten ingeschreven bij het hoger afstandsonderwijs; dat is ongeveer 7% van degenen die een vorm van hoger onderwijs volgen.

BEROEPSONDERWIJS EN -OPLEIDING

- **60% van de jongeren volgde in 1991-92 hoger middelbaar beroepsonderwijs** (63% mannen en 58% vrouwen). Het Verenigd Koninkrijk is het enige land met meer vrouwen (59%) dan mannen (52%) in het beroepsonderwijs.
- **De overheidsuitgaven voor de beroepsopleidingsprogramma's bedroegen in 1993 0,5% van BBP tegenover 0,25% in 1985.** Geschat wordt dat de werkgevers ongeveer 1,5% van de loonsom voor de beroepsopleiding uittrekken.
- Geschat wordt dat **in de EU elk jaar ten minste 20% van de beroepsbevolking gemiddeld een tot twee weken aan de verschillende soorten van bij- en nascholing deelneemt.** Volgens een enquête uit 1993 had in 1993 in de 12 Lid-Staten ongeveer 5% van de mannelijke en 6% van de vrouwelijke werknemers ouder dan 25 jaar in de 4 weken voorafgaande aan de enquête aan een beroepsopleidingscursus deelgenomen.
- **De particuliere sector speelt meer dan ooit een belangrijke rol als opleidingsverstrekker.** Het aantal particuliere opleidingsverstrekkers wordt in de Europese Unie geraamd op 60 000.
- **Ofschoon de Europese Unie meer dan 3 000 instellingen voor hoger onderwijs telt, spelen deze maar een bescheiden rol bij de bij- en nascholing.** In Frankrijk betreft het hier 5%, in Duitsland 2 à 3%, in Scandinavië en het Verenigd Koninkrijk meer dan 10% van degenen die bij- en nascholing ontvangen.
- **De deelname aan bij- en nascholing hangt samen met het onderwijsniveau.** Voor de Lid-Staten waarvoor gegevens beschikbaar waren, wijzen de cijfers uit dat degenen met hoger middelbaar onderwijs tijdens hun actieve leven vaker deelnemen aan bij- en nascholing dan degenen met alleen lager middelbaar onderwijs.

Bijlage 2

Voorbeelden van communautaire programma's op onderwijs- en opleidingsgebied

ERASMUS (Studenten)

Besluit van de Raad: 1987

Aantal betrokkenen: 1987-1988: 3 000 beursstudenten
1995-1996: 170 000 beursstudenten

COMETT II (Samenwerking universiteit-onderneming en studenten die stage lopen in een onderneming)

Besluit van de Raad: 1988

Aantal betrokkenen: 1990: 4 400 studenten die transnationaal stage lopen
1994: 8 700 studenten die transnationaal stage lopen

75% van de ondernemingen die aan de COMETT-projecten deelnamen, behoorde tot het MKB

PETRA II (Jongeren die een initiële beroepsopleiding volgen, en jonge werknemers)

Besluit van de Raad: 1991

Aantal betrokkenen 1992-1994 23 566 jongeren die een initiële
beroepsopleiding volgen

13 053 jonge werknemers

FORCE (Bij- en nascholing in Europa)

Besluit van de Raad: 1990

Aantal betrokkenen: 5 000 Europese partnerschappen, waarvan ongeveer
3 000 ondernemingen of combinaties van ondernemingen
(waarvan 70% uit het MKB) en 900 Europese
partnerschappen voor opleiding waarbij de sociale partners
in het kader van 720 projecten betrokken zijn

2. Voorbeelden van projecten in het kader van het SOCRATES-programma

- **Higher European Diploma in Administration and Management (Hedam)** is het resultaat van academische samenwerking. De studie duurt drie jaar, 20% van de cursus wordt besteed aan het aanleren van twee talen. Hedam telt thans driehonderd studenten en er zijn 22 partnerinstellingen.
- **Project voor afstandsonderwijs, voorgesteld door de Europese Federatie voor het Onderwijs aan Kinderen van de Trekkende Beroepsbevolking (Efecot)**: omvat veertig nationale verenigingen en groeperingen die verantwoordelijk zijn voor het onderwijs aan kinderen waarvan de ouders een reizend beroep hebben (schippers, kermisexploitanten, circusartiesten). Het project richt zich ook tot de ouders.
- **Euroling** (geïnfomatiseerd leermateriaal voor de Italiaanse, Spaanse en Nederlandse taal op elementair en intermediair niveau). Dit materiaal kan autonoom of in de groep worden gebruikt. Bij dit project zijn acht Europese universiteiten betrokken.
- **Polyphonia** (Europees muzikaal netwerk – ERASMUS): 12 faculteiten musicologie en Europese conservatoria zijn in een netwerk gaan samenwerken ten behoeve van de mobiliteit van hun studenten en leerkrachten (gemeenschappelijke intensieve cursussen en programma's, gemeenschappelijke examenjury's). Dit netwerk heeft tot de oprichting van een Kamerorkest en een Koperensemble geleid.
- **Tradutech** (Europees netwerk van scholen voor vertalers en tolken – ERASMUS): sinds 1986 werken meer dan 40 Europese scholen voor vertalers en tolken samen op het gebied van de mobiliteit van studenten en leerkrachten. Tradutech, een technische vertaalhulp, is één van de resultaten van deze samenwerking. Alle partners gebruiken het Europees systeem voor de overdracht van studiepunten. Het onderricht in minder verbreide Europese talen heeft zich sterk ontwikkeld en een in Europa uniek project op het gebied van de opleiding van doventolken is in voorbereiding.
- **Diecec** (Europees netwerk voor de samenwerking tussen steden op het gebied van intercultureel onderwijs – COMENIUS): om de dekwalificering en de werkloosheid tegen te gaan, hebben 5 grote Europese steden (Marseille, Antwerpen, Bradford, Bologna en Turijn) een educatief partnerschap opgericht met het oog op de bevordering van de integratie van migrantenkinderen door de slaagkansen op school te verhogen.
- **Adele** (Onderwijs van de Europese dimensie in vreemde talen – LINGUA): via de oprichting van transnationale werkgroepen waarin 4 landen zijn vertegenwoordigd (Frankrijk, Portugal, Spanje en Griekenland) zijn gezamenlijk multimediale onderwijsmodules uitgewerkt om een Europese dimensie te geven aan de inhoud van het onderwijs, met een pedagogisch kaartstelsel voor leraren vreemde talen.
- **Meithal** (Initiële opleiding van leerkrachten en Europese dimensie – COMENIUS): sinds 1990 brengt het netwerk Meithal (Gaelisch voor samenwerken) gedurende één maand leerkrachten en toekomstige leraren van 12 onderwijsinstellingen uit 8 landen van de Unie bijeen rond een welbepaald thema (in 1994 was dit "kunst

in Europa") – het doel hiervan is uitwisselingen en aandacht voor de Europese dimensie in de initiële opleiding van de leerkrachten aan te moedigen.

3. Voorbeelden van projecten in het kader van het LEONARDO-programma

- **Kwaliteitssysteem (FORCE):** een consortium van Spaanse, Ierse en Portugese ondernemingen heeft een opleidingsprogramma opgezet dat specifiek gericht is op de behoeften van het Europese MKB inzake de tenuitvoerlegging van de Kwaliteitsprogramma's, met het oog op een integratie van kwaliteit in het strategisch beheer van de ondernemingen, en als hulpmiddel bij het beheer van de menselijke hulpbronnen. Dit project heeft eveneens bijgedragen tot de verspreiding van de kwaliteitsnormen ISO 9 000. Het produkt bestaat op CD-Rom en is in 4 talen beschikbaar.
- **Internationaal programma voor stages voor jongeren die een initiële beroepsopleiding in de metaalsector volgen (PETRA):** opzet, in Denemarken, in het kader van een door het Paritair comité beheerde actie, van een programma voor initiële opleiding met verplichte stage in het buitenland voor alle opleidingen. In Nederland, Italië en Spanje heeft de overheid soortgelijke programma's opgezet.
- **Euskal-Herria (COMETT):** Dit samenwerkingsverband tussen universiteiten en ondernemingen inzake opleiding (AUEF), dat bestaat uit 10 ondernemingen, 7 universiteiten en 18 beroepsorganisaties uit het Baskenland en andere Europese regio's, heeft opleidingen en herscholingscursussen ontwikkeld voor de verbetering van de kwaliteit van de arbeidsmarkt voor werknemers die een herkwalificering nodig hebben en/of werklozen.
- **Uitwerking en validering van een nieuw beroepsprofiel voor de werkplaats - de "deskundige technicus" (FORCE):** dit project, dat zich richt tot opleiders van hooggeschoold personeel en waarvan het partnerschap bestaat uit Europese autofabrikanten, dealers en opleidingscentra uit verschillende landen, heeft geleid tot de uitwerking van twee educatieve multimedia-softwarepakketten betreffende autolawaai en airbags.
- **Biomerit (Europees netwerk op het gebied van de opleiding in de biotechnologie – COMETT):** Biomerit omvat ongeveer 33 partners uit 7 landen van de Unie en heeft in drie jaar tijd ongeveer 15 opleidingsseminars georganiseerd voor zowat 900 deelnemers. Een van de grote verdiensten van Biomerit is dat het zowel studenten en onderzoekers heeft weten vertrouwd te maken met het werken in Europese netwerken, als het bedrijfsleven heeft voorbereid op de invoering van biotechnologische vernieuwingen in de landbouwondernemingen en het MKB.
- **Een onderneming in het buitenland oprichten (PETRA):** handelsscholen in Denemarken, Luxemburg, Nederland en Portugal werken samen bij de simulatie van de oprichting van transnationale ondernemingen in het kader van een netwerk voor initiële opleiding. In elk opleidingscentrum worden projecten voor ondernemingen in het buitenland ontwikkeld. Vervolgens worden zij visueel weergegeven door de lokale jury's (Kamers van koophandel en ondernemingen) ter gelegenheid van een "business fair".
- **Ecata (COMETT):** het gaat om een transnationaal project voor de opleiding in geavanceerde technologieën op het gebied van de luchtvaart. Bij dit partnerschap, dat zich richt tot jonge ingenieurs, zijn 7 universiteiten en 11 Europese fabrikanten

betrokken. De opleiding wordt afgesloten met een diploma, en telt sinds 1990 meer dan 2000 lesuren.

4. **Voorbeelden van projecten in het kader van het programma Telematische toepassingen**
- **Verkenkend en ontdekkend leren:** twee consortia van ondernemingen en onderwijsinstellingen hebben twee opleidingsprogramma's opgezet: één voor studenten in de geneeskunde en één voor studenten van het technisch middelbaar onderwijs, en maken hierbij intensief gebruik van gesimuleerde practica. De studenten krijgen een geïntegreerde pedagogische ondersteuning die desgewenst begeleiding en uitleg verstrekt. Deze benadering, waarin de inductieve redeneerwijze centraal staat, moet uitmonden in een grondiger kennis die ook gemakkelijker is over te dragen (projecten COAST en SERVICE)
 - **Samenwerking tussen universiteiten voor de bevordering van nieuwe diensten op het gebied van onderwijs:** toegang verlenen tot uitgebreide kennis is niet voldoende, deze kennis moet ook nog worden aangepast aan de behoeften van de doelgroepen, en voor de leerling aantrekkelijk en motiverend zijn. Het concept van de kweektuin van kennis, vastgesteld en ontwikkeld door een consortium van universiteiten (project ARIADNE) wordt nu in een aantal ondernemingen gevalideerd om er de economische en sociale relevantie van na te gaan. Een tweede consortium van universiteiten experimenteert met de verspreiding van diensten via hybride netwerken die de kabel, de openbare telecommunicatienetwerken en de onderzoeksnetwerken (project ELECTRA) combineren.
 - **Opleiding van het MKB:** een consortium van instellingen voor technisch onderwijs en het MKB draagt bij tot de totstandbrenging van een databank voor lesmodules. De instellingen die opleidingen verstrekken passen de standaardmodules aan aan de specifieke behoeften van hun klanten. Tot de opleidingsmiddelen heeft de gebruiker toegang vanuit het workstation in de onderneming of vanuit een lokaal opleidingscentrum (project IDEALS).
 - **Opleiding thuis:** dit type afstandsopleiding is het meest gangbaar; dank zij de vooruitgang van de telematica kan hoogwaardige pedagogische begeleiding, een betere interactie tussen leraar en leerling en een multimedia-omgeving worden geboden. Het DOMITEL-project experimenteert met het gebruik van kabel-TV, terwijl TOPILOT een speciaal op migrerende werknemers gerichte oplossing toepast die is gebaseerd op mobiele datacommunicatietechnieken.
 - **Netwerken voor gespecialiseerde opleidingen:** aan de universiteit worden steeds minder opleidingen in speerpunttechnologieën verstrekt, ofwel omdat er op lokaal niveau niet voldoende vraag is om de oprichting van een geavanceerde opleiding te rechtvaardigen, ofwel omdat het onderzoek hoofdzakelijk door de ondernemingen wordt verricht. Europa is het meest geschikte niveau voor de organisatie van dergelijke opleidingstypes. Twee consortia zijn nu nieuwe, aan deze nieuwe behoeften aangepaste opleidingsvormen aan het evalueren. Het eerste wordt geleid door een Europees netwerk van laboratoria voor onderzoek inzake micro-elektronica (MODEM), het tweede door een netwerk van nationale meteorologische instituten (EUROMET).

Bijlage 3

De onderwijswereld van Alyat Hanoar

Alyat Hanoar is een instelling die in Israël gespecialiseerd is in onderwijs aan jongeren die in hun jeugd te kampen hebben met bijzonder ernstige problemen ten gevolge van specifieke moeilijkheden thuis of van sociale en culturele aard, waardoor zij niet goed kunnen opgroeien tot volwassenen met verantwoordelijkheidsbesef.

Het idee hiervoor was in 1932 ontstaan in Duitsland om kinderen uit joodse gezinnen die het slachtoffer waren van discriminatie, met name bij de arbeid, te redden. Later werd het doel deze jongeren in groepen naar Palestina te halen, waar zij onderwijs en een opleiding ontvingen in het kader van autonome "jongerengemeenschappen" binnen bepaalde kibboetsiem.

Bijna dertig jaar lang zal deze instelling doorgaan met het opvoeden van vooral immigrantenjongeren, met name getraumatiseerde kinderen die de concentratiekampen hadden overleefd, en vervolgens uit de Maghreb en uit Iran geëmigreerde jongeren zonder ouders. Vanaf het einde van de jaren '60 gaat Alyat Hanoar zich steeds meer bezighouden met jongeren van het "Tweede Israël", die grote, voornamelijk uit Marokko afkomstige bevolkingsgroep waarvan de integratie mislukt was. Vanaf 1985 wordt weer een nieuwe koers ingeslagen en krijgt de instelling tot taak de aanpassing, opvoeding en integratie ter hand te nemen van alle jongeren onder de 50.000 joden die onder bijzonder traumatiserende en penibele omstandigheden van Ethiopië naar Israël waren overgebracht.

De hoeksteen van dit onderwijssysteem voor de psychologische, culturele en sociale reïntegratie is een jongerendorp, om precies te zijn de gemeenschap van deze jongerendorpen. Deze gemeenschap bestaat niet alleen uit studerende jongeren (van 14 tot 18 jaar en van beiderlei kunne), maar ook uit onderwijsgeevenden, stafpersoneel ("moeders" en "vaders", pedagogen, instructeurs, psychologen, maatschappelijk werkers...) en technisch en administratief personeel. Een groot deel van dit personeel woont trouwens op de campus, dikwijls met hun gezin.

Deze gemeenschap wordt op sociaal vlak beheerd door een geheel van instellingen onder leiding van de leerlingen (leerlingenraden, diverse commissies, groepen huisgenoten...). Het volwassen personeel wordt door de directeur van het dorp regelmatig bijeengeroepen en geïnstrueerd om de adolescenten tot voorbeeld en steun te dienen.

De opvoeding in deze jongerendorpen heeft een driedig doel:

1. Bevordering van de zelfstandigheid van het individu en de bevestiging en ontplooiing van zijn persoonlijkheid door de wisselwerking tussen de leerlingen onderling en de leerlingen en het personeel.
2. Uitstijgen boven het in het door de minister van Onderwijs vastgestelde leerplan bepaalde onderwijs door het bieden van ruimere perspectieven en de ontwikkeling van alle talenten – sportief, kunstzinnig, muzikaal of andere – door lessen, workshops, bezoeken en andere aanvullende activiteiten.
3. Bevordering van de individuele verantwoordelijkheid tegenover de gemeenschap en de maatschappij door elke leerling taken toe te kennen (diensten bij toerbeurt

in de eetzaal, de bibliotheek, op het sport- en speelterrein, opruimen van de slaapzaal...) of speciale opdrachten (het geven van een inhaalles, met een leerling mee naar de kliniek of het ziekenhuis gaan...).

Wellicht het meest opmerkelijke is dat dit onderwijssysteem functioneert praktisch zonder dat de leerkrachten of ouders hoeven te straffen. In het jongerendorp blijkt de sociale druk veel effectiever te werken dan straf.

De met dit model verkregen resultaten zijn indrukwekkend. In dit systeem zijn niet alleen een groot aantal vooraanstaande personen grootgebracht, maar vooral is het aantal uitvallers veel lager dan het landelijk gemiddelde (3 in plaats van 10%), terwijl een flink aantal van deze jongeren het voorheen meer dan eens had opgegeven. Ook de in minder dan tien jaar bij de integratie van immigrantenjongeren uit Ethiopië behaalde resultaten laten zien hoe flexibel dit model is en hoe goed het in staat is om grote culturele verschillen en vooroordelen te overbruggen.

Sinds de oprichting heeft Alyat Hanoar meer dan 300.000 jongeren opgevoed. Op het ogenblik heeft de instelling in het zestigtal dorpen onder haar leiding de zorg voor meer 17.000 jongeren. Dat is een derde van de jongeren die in een soortgelijk kader studeren, ofte wel 10 à 12% van de leeftijdsgroep.

De gemiddelde kosten per leerling per jaar in deze jongerendorpen zijn relatief gering. Die liggen in de orde van grootte van 12.000 tot 15.000 gulden, schoolgeld inbegrepen.

Bijlage 4

Het experiment met de "accelerated schools" in de Verenigde Staten

Het in de Verenigde Staten succesvolle experiment met de "accelerated schools" of "intensieve scholen" is een van de beste oplossingen van de Amerikanen voor de crisis in hun onderwijsstelsel, waarin bijna een derde van de leerlingen in het basis- en middelbaar onderwijs mislukt.

Deze zogenaamde "risicoleerlingen" hebben over het algemeen een achterstand van twee jaar; meer dan de helft van hen verlaat de school zonder diploma; zij zijn voor het merendeel afkomstig uit misdeelde, arme milieus en behoren tot etnische minderheden die geen Engels spreken; ook leven velen in een eenoudergezin.

Het principe van de intensieve scholen berust op de overtuiging dat alle leerlingen uit een zelfde leeftijdsgroep aan het eind van hun leerplichtige leeftijd hetzelfde niveau kunnen bereiken. Dat betekent dat mislukte leerlingen sneller moeten werken dan die uit de bevoorrechte milieus. Daartoe moeten leerlingen met moeilijkheden onderwijs krijgen aan topscholen.

De opzet van deze scholen berust op het idee dat het onderwijs voor "begaafde" leerlingen deugt voor alle kinderen. Dat betekent dat leerlingen met moeilijkheden niet beschouwd mogen worden als langzame leerlingen die niet binnen de normale tijd kunnen leren, maar dat hun daarentegen ambitieuze doelen moeten worden gesteld die binnen strikt vastgestelde tijden moeten zijn bereikt.

Elke leerling, elke ouder, elke leraar moet ervan overtuigd worden dat mislukken niet onvermijdelijk is. Zij moeten samen met het personeel van de onderwijsinstelling een verantwoordelijke gemeenschap vormen die alle bevoegdheden overneemt. Na zich een beeld te hebben gevormd van wat de school zou moeten zijn, begint deze schoolgemeenschap aan de opbouw van een intensieve school die de problemen die zich aandienen, een voor een zelf leert oplossen.

Deze gemeenschap moet gebruik maken van ieders talenten, die doorgaans niet ten volle worden benut. Het schoolomvormingsproces mondt uit in een verandering van attitudes en in een nieuwe cultuur.

Het duurt ongeveer vijf maanden voor het zover is. Een en ander vergt uren vergaderen en overleggen tussen het team van de onderwijsinstelling, de ouders en de leerlingen.

De scholen die bij dit experiment betrokken zijn, kunnen niet alleen blijven. Zij moeten zich gesteund weten binnen een netwerk van scholen die aan hetzelfde experiment deelnemen. In de Verenigde Staten hebben zij de steun gekregen van teams van academici, met name van de universiteit van Stanford.

Enkele honderden van dit soort projecten zijn in de Verenigde Staten tot een goed einde gebracht; de studies en publikaties die erover verschenen zijn, vormen een aanmoediging om het experiment voort te zetten.

COM(95) 590 def.

DOCUMENTEN

NL

16

Catalogusnummer : CB-CO-95-658-NL-C

ISBN 92-77-97163-0

Bureau voor officiële publikaties der Europese Gemeenschappen

L-2985 Luxemburg